

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

**СЕМЕНУХА МАКСИМ МИХАЙЛОВИЧ
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА
МЕХАНІЗМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ
СТОЛІТТЯ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

доцент кафедри політології на публічного
управління **Семенов А.М.**

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

АНОТАЦІЯ

Семенуха М.М. Антикорупційна політика в Україні: аналіз та механізми її удосконалення на початку ХХІ століття.

У магістерській роботі здійснено комплексний аналіз становлення, розвитку та сучасного стану антикорупційної політики України на початку ХХІ століття. Досліджено еволюцію нормативно-правової бази, інституційної архітектури та організаційно-правових механізмів запобігання і протидії корупції в періоди 1990-х років, 2000–2014 рр. та після 2014 року. Визначено ключові тенденції, що зумовили трансформацію антикорупційної політики, зокрема вплив внутрішньополітичних процесів, реформ публічного управління та зовнішніх факторів, пов'язаних із євроінтеграційним курсом України.

Наукова новизна роботи полягає в уточненні теоретико-методологічних засад формування антикорупційної політики, систематизації історико-правових етапів її становлення, уточненні понятійного апарату та принципів антикорупційної діяльності. Обґрунтовано практично орієнтовані підходи до вдосконалення механізмів реалізації антикорупційної політики, у тому числі шляхом адаптації зарубіжних моделей та впровадження інструментів інституційної незалежності, прозорості та публічної підзвітності. Критично проаналізовано чинні нормативно-правові акти у сфері протидії корупції, виявлено проблеми їх системності та узгодженості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання сформульованих рекомендацій органами публічної влади для вдосконалення антикорупційної політики в умовах сучасних викликів, пов'язаних з безпековою ситуацією, необхідністю підвищення ефективності державного управління та виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Ключові слова: антикорупційна політика, корупція, державне управління, запобігання корупції, антикорупційні інституції, публічна підзвітність, євроінтеграція.

ANNOTATION

Semenukha M.M. Anti-Corruption Policy in Ukraine: Analysis and Mechanisms for Improvement at the Beginning of the 21st Century

The master's thesis provides a comprehensive analysis of the formation, development, and current state of Ukraine's anti-corruption policy at the beginning of the 21st century. The study examines the evolution of the legal framework, institutional architecture, and organizational-legal mechanisms for preventing and combating corruption during the 1990s, the period from 2000 to 2014, and the post-2014 stage. Key trends influencing the transformation of anti-corruption policy are identified, including the impact of domestic political processes, public administration reforms, and external factors related to Ukraine's European integration course.

The scientific novelty of the research lies in clarifying the theoretical and methodological foundations of anti-corruption policy formation, systematizing the historical and legal stages of its development, and refining the conceptual apparatus and principles of anti-corruption activity. The work substantiates practice-oriented approaches to improving the mechanisms of anti-corruption policy implementation, including the adaptation of foreign models and the introduction of tools for institutional independence, transparency, and public accountability. The current anti-corruption legislation is critically analyzed, and its structural inconsistencies and systemic gaps are identified.

The practical significance of the results is reflected in the possibility of applying the proposed recommendations by public authorities to enhance anti-corruption policy in the context of contemporary challenges, including the security situation, the need to strengthen public administration efficiency, and the fulfillment of European integration obligations.

Key words: anti-corruption policy, corruption, public administration, corruption prevention, anti-corruption institutions, public accountability, European integration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Особливості становлення антикорупційної політики в Україні у період 90-х років ХХ ст.....	9
1.2. Еволюція антикорупційної політики в період з 2000 по 2014 роки.....	13
1.3. Розвиток антикорупційної політики в період з 2014 року по теперішній час.....	17
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	22
2.1. Поняття, сутність та особливості антикорупційної політики: історія і теорія.....	22
2.2. Формування та основні напрямки антикорупційної політики в Україні.....	34
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	44
3.1. Особливості реалізації антикорупційної політики в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення.....	44
3.2. Перспективи застосування зарубіжного досвіду для вдосконалення механізмів антикорупційної політики в Україні.....	49
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція залишається однією з найсерйозніших проблем сучасної України, що значно впливає на ефективність державного управління, стабільність політичної системи, економічний розвиток та рівень довіри громадян до органів влади. Незважаючи на численні законодавчі ініціативи та створення спеціалізованих антикорупційних органів, корупційні практики зберігають системний характер і інтегровані у різні сфери державного і економічного управління. Ефективна антикорупційна політика є ключовим елементом стратегічного розвитку держави, оскільки від її результативності залежить прозорість функціонування органів влади, верховенство права, захист прав громадян та міжнародний імідж України.

Антикорупційна політика України за три десятиліття набула ознак системності, проте її становлення та розвиток проходили нерівномірно, фрагментарно та під сильним впливом як внутрішніх соціально-політичних процесів, так і зовнішньополітичних факторів. У 1990-х роках формування антикорупційної політики здійснювалося в умовах інституційної слабкості державного апарату, непрозорості економічних відносин та відсутності чіткого стратегічного бачення. На початку 2000-х років було започатковано нормативне та організаційне оновлення антикорупційної сфери, однак ефективність політики залишалася обмеженою через політичну залежність інституцій та відсутність дієвих механізмів реалізації. Після 2014 року Україна перейшла до нового етапу - створення спеціалізованих антикорупційних органів, інституалізації системи запобігання корупції та імплементації міжнародних стандартів, що суттєво змінило архітектуру державної політики у цій сфері.

Актуальність дослідження зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Незавершеність реформ у сфері публічного управління, недостатній розвиток інституцій контролю та підзвітності, низький рівень правової культури серед посадових осіб створюють умови для поширення корупційних ризиків, що

негативно впливає на ефективність державного управління. Міжнародні інтеграційні зобов'язання, зокрема у рамках співпраці з Європейським Союзом, висувають підвищені вимоги до прозорості та незалежності антикорупційних інституцій, що зумовлює необхідність удосконалення механізмів їх діяльності. Водночас сучасні виклики, пов'язані з безпековою ситуацією в країні та соціально-економічними наслідками військового конфлікту, посилюють ризики корупційних проявів у сфері державних закупівель, розподілу ресурсів та управління публічними фінансами. У цих умовах ефективна антикорупційна політика набуває стратегічного значення, оскільки успішна реалізація її механізмів безпосередньо впливає на стабільність державних інституцій та результативність системи публічного управління.

Проблеми формування та реалізації антикорупційної політики в Україні та за кордоном привертали увагу численних вітчизняних і зарубіжних дослідників, які аналізували як теоретичні, так і практичні аспекти запобігання корупції. Зокрема, антикорупційна політика розглядалася у працях таких українських вчених, як Беглиця В. П., Бондаренко В. А., Боярчук К. О., Василевська Т. Е., Васильєва О. І., Волошенко А. В., Гаман П. І., Горган О. Л., Гребя Р. В., Давидова Т. О., Дейнека В. Ф., Дідик С. Є., Жиленко Н. В., Задирака Н. Ю., Іванов А. В., Кладченко А. О., Коруля І. В., Кушнар'ов І. В., Макухін О. О., Мельник М. І., Ревак І. О., Романюк Б. В., Ростовська К. В., Соловійов В. М., Степашко О. П., Супрун Т. М., Трепак В. М., Чишко К. О., Шкуропат О. В. та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є системний аналіз антикорупційної політики України та механізмів її удосконалення на початку ХХІ століття.

Для реалізації мети дослідження передбачено виконання таких **завдань**:

- визначити особливості становлення антикорупційної політики в Україні у період 90-х років ХХ ст.;
- дослідити еволюцію антикорупційної політики в період з 2000 по 2014 роки;

- проаналізувати розвиток антикорупційної політики в період з 2014 року по теперішній час;
- визначити поняття, сутність та особливості антикорупційної політики;
- розглянути формування та основні напрямки антикорупційної політики в Україні;
- дослідити особливості реалізації антикорупційної політики в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення;
- проаналізувати перспективи застосування зарубіжного досвіду для вдосконалення механізмів антикорупційної політики в Україні.

Об'єктом дослідження є антикорупційна політика України та механізми її удосконалення на початку XXI століття.

Предметом дослідження є процеси становлення та еволюції механізмів реалізації антикорупційної політики, їх ефективність та відповідність сучасним викликам.

Методологія дослідження. Методологічною основою даної магістерської роботи є комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, що забезпечують системний підхід до вивчення антикорупційної політики в Україні. У роботі використано діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, спеціально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи, а також методи кількісного та якісного аналізу, багатофакторності, моделювання та прогнозування. Історико-правовий та формально-юридичний методи застосовано для дослідження еволюції антикорупційного законодавства України, а також для визначення поняття та ознак корупції у національному законодавстві та наукових доктринах. Спеціально-юридичний метод у поєднанні з методами багатофакторності, моделювання та прогнозування використано для вивчення сутності антикорупційної політики, особливостей її формування та реалізації в Україні, а також для визначення перспектив впровадження міжнародного досвіду у національну практику. Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу зарубіжного досвіду формування та реалізації антикорупційної політики, що дозволяє визначити ефективні практики та

механізми, здатні бути адаптованими до українських реалій. Діалектичний метод використано для комплексного аналізу напрямів антикорупційної політики, їх взаємозв'язків та динаміки розвитку у контексті сучасних соціально-політичних та економічних викликів.

Наукова новизна отриманих у роботі результатів полягає в уточненні теоретичних засад та розробленні практично орієнтованих підходів до вдосконалення антикорупційної політики України на початку XXI століття. У дослідженні: - вперше комплексно систематизовано історико-правові та теоретико-методологічні підходи до формування антикорупційної політики в Україні, що дозволило визначити закономірності її розвитку та основні етапи становлення; - уточнено теоретичне визначення сутності антикорупційної політики та її принципів, що сприяло глибшому розумінню змісту заходів протидії корупції як складової ефективного державного управління; - узагальнено та критично проаналізовано чинне нормативно-правове регулювання антикорупційної діяльності, що дозволило виявити його основні прогалини та системні суперечності; - визначено можливості адаптації зарубіжного досвіду антикорупційної політики до українських умов на основі порівняльно-правового аналізу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання сформульованих рекомендацій органами публічної влади для вдосконалення антикорупційної політики в умовах сучасних викликів, пов'язаних з безпековою ситуацією, необхідністю підвищення ефективності державного управління та виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Апробація результатів дослідження (за наявності).

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (сім підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 71 сторінку.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.1. Особливості становлення антикорупційної політики в Україні у період 90-х років XX ст.

Перші роки незалежності України стали періодом інтенсивної трансформації політичної системи, економічної моделі та правового середовища, що обумовило формування нових ризиків, пов'язаних із поширенням корупційних практик у різних сферах суспільного життя. Корупція, яка значною мірою успадкувала традиції та механізми радянської адміністративно-командної системи, швидко адаптувалася до умов становлення ринкових відносин, приватизації державних активів та слабкості інституційного контролю. З огляду на це виникла об'єктивна потреба у формуванні антикорупційної політики як одного з пріоритетних напрямів державного будівництва. Саме у 90-х роках XX століття було закладено підвалини правового та організаційного механізму запобігання корупції, визначено коло проблем, які вимагали негайного реагування, а також сформовано перші підходи до інституціоналізації системи протидії корупційним проявам. Це обумовило необхідність формування антикорупційної політики як складової державної політики, визначеної як постійна, систематична та цілеспрямована діяльність держави у тісній взаємодії з інститутами громадянського суспільства, спрямована на усунення чи блокування причин і умов корупції, вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури [1, с. 75].

Початковий етап розвитку антикорупційної політики, що охопив період від 1991 року до середини 1994 року, переважно мав ідеологічний характер. У цей час у політичному дискурсі активно утверджувалася думка про необхідність перегляду ставлення держави до корупції як явища, що загрожує національним

інтересам, стабільності демократичних перетворень та ефективності державного управління. Перші демократично обрані народні депутати привертали увагу до масштабів корупційних практик, що загострювалися в умовах соціально-економічної кризи, інфляційних процесів та неконтрольованої приватизації. Публічні виступи таких політичних діячів, як В'ячеслав Чорновіл, Степан Хмара, Григорій Омельченко та інші, містили численні застереження про небезпеку поширення корупції в новостворених інституціях держави. Питання протидії корупції порушувалося і на найвищому державному рівні, зокрема у промовах першого Президента України Леоніда Кравчука, однак у той період політичний простір залишався надмірно фрагментованим, що не дозволяло перейти від риторики до створення стійкого законодавчого підґрунтя для системної боротьби з корупцією [2, с. 75].

Характерною рисою цього етапу була превалююча декларативність антикорупційних заходів. Корупцію визнавали небезпечним соціальним явищем, однак відсутність структурованої державної політики та фактична залежність правозастосовних органів від політичних процесів не сприяли реальному обмеженню корупційних проявів. Економічна нестабільність, слабкий контроль за фінансовими потоками, непрозора приватизація, а також збереження старих адміністративно-бюрократичних підходів до ухвалення рішень створили ґрунт для поширення тіньових схем, хабарництва та зловживання владою. У цей час радянське законодавство продовжувало діяти з мінімальними змінами, що істотно обмежувало спроможність держави реагувати на нові форми корупційних правопорушень, притаманних ринковій економіці. Таким чином, первинний етап формування антикорупційної політики відзначався насамперед переосмисленням проблеми на рівні політичної свідомості, а не реальним створенням ефективних механізмів протидії [3, с. 9].

Наступний етап, який розпочався з другої половини 1994 року і тривав до 1995 року, позначився спробою перейти до активних адміністративних дій. Зі зміною політичної конфігурації та приходу до влади Леоніда Кучми вектор державної політики у сфері протидії корупції набув більш прагматичного та

спрямованого характеру. Зокрема, на цьому етапі після усвідомлення загроз, які становить тіньова економіка, були ухвалені перші нормативні акти, спрямовані на пряме реагування на корупційні явища. Президент видав укази, що засвідчили прагнення держави обмежити масштаби злочинності у сфері економіки та недопустимої поведінки посадових осіб, зокрема Указ «Питання боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки» та Указ «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю». Їх ухвалення супроводжувалося створенням відповідних оперативних структур, спрямованих на викриття та нейтралізацію корупційних мереж, що сформувалися у сфері розподілу матеріальних ресурсів та контролю за економічними процесами [4, с. 14].

У цей час корупційна політика мала характер «лобового» протистояння, яке передбачало безпосередній тиск державних органів на корумповані структури. Проте аналіз результативності цього періоду вказує на обмеженість адміністративно-командного підходу. Реальна боротьба з корупцією потребувала широкої законодавчої модернізації, створення механізмів міжвідомчої координації, інституційної перебудови та ефективних інструментів контролю над фінансовими потоками. Саме усвідомлення неможливості подолання корупції суто репресивними заходами призвело до переходу до нового етапу формування антикорупційної політики [5, с. 54].

У 1995 році Верховна Рада ухвалила Закон України «Про боротьбу з корупцією» № 356/95-ВР, який визначав правові та організаційні засади запобігання корупції, її виявлення та припинення, надавав визначення поняттю «корупція», суб'єктам корупційних діянь, перелік органів, які здійснюють боротьбу з корупцією, та адміністративну процедуру відповідальності [6]. Проте закон мав переважно репресивний характер і не передбачав системних заходів щодо усунення умов, що породжують корупцію. Аналогічні обмеження накладав Національний антикорупційний контекст, відображений у Конституції України 1996 року, яка закріпила загальні принципи правопорядку та державного

управління, проте потребувала конкретизації у нормативно-правових актах [7, с. 26].

У 1996–1997 роках розпочалася систематизація та координація державних механізмів протидії корупції. До цього періоду належать ключові нормативно-правові документи, що окреслили стратегічні пріоритети держави у сфері захисту національної безпеки, у тому числі від корупційних ризиків. З прийняттям Закону України «Про концепцію національної безпеки України» корупція була офіційно визнана загрозою національній безпеці, що суттєво змінило підхід до її подолання. Водночас ухвалення Національної програми боротьби з корупцією стало першим комплексним документом, який визначав стратегічні цілі та напрями діяльності органів державної влади у цій сфері. Було активізовано діяльність Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, розширено повноваження структур МВС та Служби безпеки України, створено податкову міліцію, що мала виявляти корупційні схеми у сфері оподаткування [8, с. 40].

У цей час також було здійснено спробу створити спеціалізований правоохоронний орган – Національне бюро розслідувань України, яке, однак, не змогло повною мірою реалізувати задуману функціональність через низку інституційних та політичних бар'єрів. Незважаючи на це, саме цей період характеризувався переходом від фрагментарних заходів до формування системного підходу, що передбачав наявність стратегічних програм, міжвідомчих механізмів координації та поступову адаптацію законодавства до європейських стандартів.

Від кінця 1990-х років боротьба з корупцією почала інтегруватися в ширший контекст реформування державного управління та соціально-економічного розвитку. Сформувався більш комплексний підхід, орієнтований на забезпечення прозорості, ефективності діяльності органів виконавчої влади, реформування фінансових механізмів та впровадження інструментів демократичного контролю. Продовжувалося вдосконалення законодавства, зокрема у 1998 році та в подальші роки ухвалювалися нові нормативні акти,

спрямовані на обмеження корупційних практик, що існували у сфері державного управління. Водночас у цей період почала формуватися доктринальна основа для майбутніх законодавчих змін 2011 та 2014 років, які суттєво модернізували антикорупційну систему України [9, с. 24].

Загалом 90-ті роки стали часом, коли Україна пройшла кілька послідовних етапів становлення антикорупційної політики: від ідеологічного усвідомлення загрози та публічних декларацій – до перших спроб адміністративного впливу, а згодом – до створення системних інституційних механізмів. Незважаючи на недоліки, фрагментарність та суперечливість, цей період заклав базу для формування сучасного антикорупційного законодавства. Саме тоді вперше було окреслено необхідність комплексного підходу, який передбачає узгодженість державних дій, міжвідомчу співпрацю, правову визначеність та довгострокову стратегію. Досвід 90-х років засвідчив, що боротьба з корупцією не може бути успішною без глибоких інституційних змін, чіткої політичної волі, формування незалежної судової системи та ефективного громадського контролю.

1.2. Еволюція антикорупційної політики в період з 2000 по 2014 роки

Період із 2000 по 2014 роки став одним із ключових етапів у становленні сучасної антикорупційної політики України, оскільки саме в цей час відбулося формування законодавчої та інституційної бази, що визначила подальшу стратегію держави у сфері запобігання та протидії корупції. Вказаний період можна охарактеризувати значними нормативними реформами, активізацією міжнародного співробітництва, а також суперечливістю практичної реалізації політичних декларацій. Україна поступово переходила від фрагментарних нормативних рішень до системного осмислення потреби у комплексному антикорупційному механізмі, однак реалізація задекларованих реформ неодноразово гальмувалася політичною нестабільністю, домінуванням олігархічних інтересів і слабкістю інституційної спроможності держави.

Початком якісних змін у сфері криміналізації корупційних правопорушень стало ухвалення нового Кримінального кодексу України у 2001 році, який уперше системно структурував склад злочинів, що стосуються службової діяльності. Розділ XVII кодексу заклав основу для формування сучасного погляду на корупційні правопорушення, розширив коло суб'єктів корупції, увів нові склади злочинів і конкретизував види відповідальності за хабарництво, зловживання владою, перевищення службових повноважень та інші корупційні дії. Важливо, що на початковому етапі законодавець зберіг такі традиційні санкції, як конфіскація майна, високі розміри штрафів, а також передбачив максимально суворі кримінальні покарання за хабарництво. Водночас новелою стала поява статті «Провокація хабарництва», яка засвідчила спробу адаптації українського законодавства до європейських кримінально-правових стандартів, хоча практична реалізація цього положення виявилася складною через ризики зловживань та недосконалий механізм контролю [10].

Починаючи з 2001 року, в антикорупційній політиці України простежується тенденція до поступового розширення кримінально-правових підстав відповідальності. Однак ці процеси відбувалися на тлі зростання корупції у побутових та адміністративних відносинах, що засвідчувало обмеженість виключно каральних механізмів. Вони не могли забезпечити системного впливу на причини корупційності публічної сфери. У цей час відбувається поширення корупційних практик у сфері державних закупівель, контролюючих органах, дозвільній системі, що підтверджує необхідність переорієнтації державної політики від реактивного до превентивного підходу.

Важливою передумовою інституційних зрушень стало приєднання України у 2003 році до Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії (ACN), що поставило перед державою вимогу гармонізації національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів. Саме в цей період міжнародні партнери почали наполягати на системній оцінці корупційних ризиків, запровадженні механізмів декларування доходів, унормуванні контролю за конфліктом інтересів та підвищенні прозорості діяльності органів

державної влади. Цей процес лише починався, проте він заклав основу подальших реформ [11, с. 34].

Події 2004–2005 років, пов'язані з політичними трансформаціями та наслідками «Помаранчевої революції», стали додатковим чинником активізації антикорупційної політики. Суспільний запит на доброчесність влади стимулював уряд і парламент до розробки нових інструментів протидії корупції. У цей час було змінено склад Кабінету Міністрів України, оновлено персональний склад регіональних державних адміністрацій, а також посилено розслідування корупційних злочинів. Політичні декларації про необхідність боротьби з корупцією набули особливої актуальності, однак ці процеси не завжди супроводжувалися реальним зниженням корупційних ризиків, оскільки системні реформи вимагали структурної перебудови публічного управління [12, с. 42].

У 2006–2010 роках увага держави зосереджується на пошуку механізмів, здатних поєднати кримінально-правові та превентивні заходи. У цей період Президентом України було ініційовано низку антикорупційних документів, зокрема План дій щодо реалізації Концепції подолання корупції «На шляху до доброчесності». Україна також розпочала процес адаптації законодавства до міжнародних конвенцій, зокрема Конвенції ООН проти корупції та кримінальної і цивільної конвенцій Ради Європи. У результаті тривалих обговорень і доопрацювань у 2010 році ці документи були ратифіковані, що стало важливим кроком до створення сучасної системи запобігання корупції. На національному рівні ратифікація міжнародних актів зумовила необхідність глибокого перегляду законодавства та прийняття спеціального закону про запобігання корупції [13, с. 46].

У цей же період спостерігається інституційне розширення антикорупційної політики. У структурі Міністерства юстиції створено інститут Урядового уповноваженого з питань боротьби з корупцією, а Кабінет Міністрів у своїй Програмі «Назустріч людям» окремим розділом визначив державні пріоритети щодо подолання корупції. Починає формуватися співпраця між

державою та громадянським суспільством, що відповідало рекомендаціям Стамбульського плану дій. Саме цей компонент – партнерство з неурядовими організаціями – став важливим елементом адаптації України до європейських стандартів доброчесності.

Водночас не всі заплановані законодавчі ініціативи були реалізовані. Закони «Про відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», ухвалені у 2009–2010 роках, так і не набули чинності та були визнані недійсними, що засвідчило відсутність політичної волі до завершення реформ. Ця невизначеність суттєво сповільнила становлення інституційної системи протидії корупції [14].

Наступний етап – 2010–2014 роки – характеризується проголошенням державою широкомасштабної боротьби з корупцією, яка мала спиратися на оновлене законодавство. У 2011 році прийнято Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», який започаткував перехід від виключно репресивних методів до побудови системи превентивного контролю, зокрема через упровадження механізмів фінансового контролю, декларування доходів, обмеження щодо сумісництва та конфлікту інтересів. Одночасно ухвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки, що мала стати комплексним програмним документом, проте відсутність реальних індикаторів оцінки її виконання значно знизила її ефективність [15].

У цей період створюється також Національний антикорупційний комітет та Національне агентство України з питань державної служби, які мали координувати політику доброчесності у державному управлінні. Формується нормативна база для підвищення прозорості кадрових процедур, зокрема конкурсного добору, дисциплінарної відповідальності, контролю за службовою поведінкою. Українське законодавство дедалі більше ґрунтується на положеннях Конвенції ООН проти корупції, рекомендаціях GRECO та ОЕСР, що свідчить про міжнародний вплив на національну політику.

Разом із тим, не зважаючи на суттєве розширення нормативно-правових інструментів, антикорупційна політика цього періоду залишалася суперечливою. З одного боку, було вдосконалено механізми адміністративної відповідальності, прийнято низку законів, спрямованих на запобігання корупційним ризикам, удосконалено процедури державного контролю; з іншого – корупція у системі державних органів залишалася системною, а політичні еліти нерідко використовували антикорупційне законодавство вибірково. Зокрема, сфера державних закупівель залишалася одним із найбільш корумпованих сегментів публічного управління, попри формальне посилення законодавчого регулювання [16].

Отже, період 2000–2014 років був надзвичайно важливим для української антикорупційної політики. Він характеризується формуванням основ сучасної антикорупційної системи, активною взаємодією з міжнародними організаціями, поступовим переходом від суто каральної моделі до превентивного контролю та зміцнення прозорості державного управління. Водночас недосконалість практичної реалізації, політичні конфлікти, відсутність сталої політичної волі та глибоко вкорінені корупційні практики стримували ефективність реформ. Саме ці обставини створили передумови для наступного етапу антикорупційного розвитку після 2014 року, коли постала потреба у створенні нових інституцій – НАБУ, НАЗК, ВАКС – та докорінній перебудові підходів до боротьби з корупцією.

1.3. Розвиток антикорупційної політики в період з 2014 року по теперішній час

Після подій Революції Гідності 2013–2014 років антикорупційна політика України зазнала докорінних трансформацій, які визначили вектор подальших реформ у сфері протидії корупції та стали якісно новим етапом її еволюції. Масштабна суспільна криза, спричинена дискредитацією державних інституцій

та втратою довіри до владних еліт, актуалізувала потребу в системних змінах, спрямованих на подолання корупції як однієї з ключових загроз державності. Саме з 2014 року в Україні сформувався новий, інституційно насичений і нормативно комплексний механізм антикорупційної політики, що забезпечив перехід від декларативних підходів до практичної реалізації європейських стандартів у сфері запобігання, виявлення та покарання корупційних правопорушень [17].

Однією з першочергових змін стало ухвалення 14 жовтня 2014 року пакету законів, якими фактично було започатковано сучасну модель антикорупційної інфраструктури України. До цього пакету увійшли закони «Про Національне антикорупційне бюро України» [18], «Про запобігання корупції» [19], нова редакція Закону України «Про прокуратуру», законодавчі зміни щодо прозорості структури власності юридичних осіб, а також оновлені норми у сфері фінансового моніторингу.

Суттєве значення мало ухвалення Закону України «Про очищення влади» [20], який, попри дискусійність, став інструментом переоцінки доброчесності державного апарату та сприяв усуненню з посад осіб, пов'язаних із практиками зловживання владою. Ключову роль у нормативній модернізації відіграв Закон України «Про запобігання корупції», який набув чинності у квітні 2015 року та визначив нові стандарти запобігання корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Нормативне оновлення стосувалося як визначення сфери суб'єктів, на яких поширюється дія закону, так і встановлення прозорих механізмів декларування доходів та запобігання конфлікту інтересів. Саме на підставі цього закону було започатковано нову систему електронного декларування, яка стала одним з основних інструментів громадського контролю та міжнародних зобов'язань України у сфері антикорупційного врядування. Важливою інновацією закону була норма про захист викривачів корупції, що відповідало сучасним міжнародним стандартам та зміцнювало механізми громадського сприяння антикорупційній політиці [21, с. 13].

Змістовною ознакою періоду після 2014 року стало формування нової, багаторівневої інституційної моделі протидії корупції. Центральним елементом цієї системи стало Національне агентство з питань запобігання корупції – спеціалізований орган виконавчої влади, на який покладено функції розроблення антикорупційної політики, моніторингу виконання антикорупційного законодавства, адміністрування Єдиного державного реєстру декларацій, а також координації діяльності інших органів у сфері запобігання корупції. Створення НАЗК фактично замінило попередні механізми, що існували у формі непослідовних структур, та забезпечило поступову інституційну стабільність процесів запобігання корупції. Не менш важливим стало заснування Національного антикорупційного бюро України – першого в історії держави правоохоронного органу, створеного спеціально для розслідування корупційних злочинів найвищого рівня. Запровадження інституту детективів, формування незалежної конкурсної процедури призначення керівництва, а також передання до компетенції НАБУ розслідування правопорушень, вчинених найвищими посадовими особами, стали суттєвим кроком до забезпечення невідворотності покарання за корупцію. Відповідно до закону, детективи отримали широкі процесуальні повноваження щодо оперативно-розшукової діяльності, витребування документів та проведення слідчих дій, що наблизило інституційні механізми України до європейських стандартів кримінальної юстиції [22].

Наступним елементом антикорупційної реформи стало створення Державного бюро розслідувань, діяльність якого спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями, суддями, прокурорами та працівниками правоохоронних органів. Цей орган став критично важливим у забезпеченні належного розподілу повноважень між антикорупційними інституціями та запобіганні зловживанням у правоохоронному секторі. Компетенція ДБР включає значний спектр злочинів, що дозволяє органу діяти комплексно та зменшує ризики дублювання функцій інших структур. Значним здобутком антикорупційної політики стало ухвалення у червні 2018 року Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [23]. Його

діяльність спрямована на розгляд справ, що належать до підслідності НАБУ, та забезпечення спеціалізованого судового контролю в антикорупційних провадженнях. ВАКС став завершальною ланкою у формуванні триєдиної системи «НАБУ – САП – ВАКС», яка відповідає ключовим принципам незалежності, спеціалізації та ефективності кримінального правосуддя у сфері корупційних правопорушень.

Запровадження цивільних процедур щодо стягнення необґрунтованих активів також стало важливим інструментом, що дозволяє державі реагувати на прояви незаконного збагачення за межами кримінального процесу. Важливою рисою сучасного етапу розвитку антикорупційної політики є її тісний зв'язок з міжнародними зобов'язаннями України, зокрема в межах співпраці з Європейським Союзом та вимогами щодо євроінтеграції. Розбудова антикорупційної інфраструктури стала однією з ключових умов для лібералізації візового режиму з ЄС, отримання міжнародної фінансової підтримки та подальшого просування у напрямі членства в Європейському Союзі. Це сприяло встановленню високих стандартів прозорості, публічності та підзвітності, які стали системотворчими принципами антикорупційної політики [24, с. 122].

Попри значні досягнення, процес удосконалення антикорупційного законодавства триває й надалі. Протягом останніх років вносяться зміни до антикорупційних норм, спрямовані на гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами, удосконалення процедур декларування, зміцнення інституту викривачів та підвищення ефективності роботи антикорупційних органів. Водночас потребує подальшої уваги питання забезпечення інституційної незалежності та довгострокової стабільності новостворених органів, оскільки політичний тиск та спроби впливу на їхню діяльність залишаються однією з ключових загроз [25, с. 87].

У підсумку сучасний етап розвитку антикорупційної політики в Україні характеризується формуванням комплексної інфраструктури запобігання та протидії корупції, суттєвим оновленням законодавства, імплементацією міжнародних стандартів і посиленням механізмів притягнення до

відповідальності за корупційні правопорушення. Попри значні виклики, включаючи військові дії, політичну нестабільність та економічні обмеження, антикорупційні реформи залишаються одним із ключових напрямів модернізації держави та передумовою демократичного розвитку України. Цей період заклав фундамент для довгострокових інституційних змін, які мають забезпечити подальше зменшення рівня корупції та зміцнення верховенства права.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Поняття, сутність та особливості антикорупційної політики: історія і теорія

Антикорупційна політика як наукова категорія та інструмент державного управління є складним багатовимірним явищем, що формувалося протягом тривалого історичного періоду та зазнало значної трансформації під впливом змін політичних режимів, рівня правової культури та еволюції суспільних відносин. У сучасному розумінні вона постає системою заходів, механізмів і стратегій, спрямованих на запобігання корупції, її виявлення, мінімізацію наслідків і притягнення винних до відповідальності. Однак сучасні підходи до визначення змісту антикорупційної політики є результатом багатовікової еволюції уявлень про корупцію як соціальне явище, а також розвитку теоретичних концепцій, які дозволили виділити її в окрему сферу публічної політики.

Антикорупційна політика у сучасному науковому дискурсі розглядається як складний, поліструктурний і динамічний феномен, що являє собою систему цілеспрямованих заходів держави, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій, спрямовану на попередження, виявлення, стримування та ліквідацію корупційних проявів. Її зміст формувався поступово, у процесі тривалої історичної еволюції підходів до розуміння корупції як соціального, правового й управлінського явища. Історія становлення антикорупційної політики демонструє перехід від сприйняття корупції як морального проступку або приватної девіації до її усвідомлення як системної загрози функціонуванню державних інститутів, національній безпеці та суспільному розвитку. У цьому контексті наукове опрацювання поняття антикорупційної політики охоплює як аналіз історичних витоків боротьби з

корупцією, так і формування сучасних теоретичних концепцій, які визначають підходи до протидії цьому явищу на рівні держави [26, с. 513].

Корупція як явище відома людству з найдавніших часів, про що свідчать численні джерела, починаючи від стародавніх цивілізацій Месопотамії, Єгипту та Китаю. Уже в законах Хаммурапі фіксувалися перші згадки про покарання суддів за прийняття неправомірної винагороди або ухвалення несправедливих рішень. У Стародавньому Китаї корупція вважалася злочином проти імператора та суспільного порядку, а конфуціанська етика вимагала бездоганної моральності від чиновників. Давньогрецькі філософи, зокрема Платон і Арістотель, трактували хабарництво як загрозу політії, яка підриває доброчесність управління та руйнує єдність полісу. У Римській республіці приймалися спеціальні закони проти здирництва, маніпулювання виборами та зловживань преторів у провінціях, що свідчить про формування перших інституційних механізмів стримування корупційних практик.

У середні віки європейські суспільства вважали корупцію переважно моральним гріхом, а не управлінською проблемою, а заходи боротьби з нею часто набували релігійно-етичного характеру. Посадові повноваження сприймалися як привілей, який міг передаватися у спадок або купуватися, що закріплювало практики продажу державних посад. Лише з утвердженням ідей природного права, становленням централізованих держав і розвитком професійної бюрократії у XVII–XIX ст. корупція почала перетворюватися на предмет правового регулювання. Формування концепції правової держави, розвиток адміністративного права та перехід до системи меритократії стали важливими передумовами появи первинних елементів антикорупційної політики у сучасному розумінні [27, с. 10].

У науковій літературі доволі усталеним є положення про те, що корупційним проявам сприяють не лише економічні дисфункції та організаційна недосконалість системи публічної служби, а й глибші проблеми управління державними та суспільними процесами. Важливим каталізатором цього явища виступає також поширення у суспільній свідомості настроїв всездозволеності,

зневажливого ставлення до права та зростання правового нігілізму, що формує сприятливе середовище для корупційних практик [28, с. 36]. За таких умов особливо гостро постає потреба у створенні та реалізації ефективної й науково обґрунтованої антикорупційної політики, здатної не лише реагувати на уже вчинені правопорушення, а й забезпечувати превентивний вплив на суспільні відносини, стримуючи подальше поширення корупції.

У традиційній інтерпретації корупцію часто розглядають як зловживання посадовою владою чи впливом з боку державних службовців з метою отримання приватної вигоди, що зазвичай пов'язують із незаконним збагаченням або одержанням матеріальних благ за протиправні рішення чи дії. Такий підхід фактично обмежує зміст корупції рамками хабарництва, надмірно звужуючи спектр її проявів. Натомість більшість сучасних дослідників підкреслюють, що корупція є значно ширшим явищем, яке виходить за межі кримінально-правових дефініцій і охоплює комплекс соціальних, політичних, управлінських та етичних відхилень, що порушують принципи належного врядування.

Аналіз сучасних наукових підходів і концепцій свідчить, що в теорії сформувалося кілька базових трактувань сутності корупції, які у систематизованому вигляді можна звести до кількох ключових концептуальних ліній. Один із найбільш поширених підходів розглядає корупцію як протиправне корисливе діяння, що здійснюється особою, наділеною владними чи адміністративними повноваженнями (Г. Блек, Д. Бейлі, Дж. Най). Йдеться про використання публічної влади задля одержання особистої вигоди, яка не завжди має виключно фінансовий характер. Так, у деяких державах, зокрема в Республіці Корея, з огляду на особливості політичної культури та вагу неформальних соціальних зв'язків, неправомірне використання службового становища часто сприймається як своєрідна «інвестиція в майбутнє», а не лише як отримання матеріального зиску [29, с. 101–102]. У межах такого підходу корупцію фактично ототожнюють із кримінально караними зловживаннями посадових осіб, серед яких хабарництво, розтрата, зловживання впливом та інші схожі правопорушення.

Інша концепція визначає корупцію як позаправовий інструмент, що використовується приватними суб'єктами або їх групами для впливу на дії державного апарату (Н. Лефф). Прихильники цього погляду дотримуються прагматичної позиції та зазначають, що корупційні практики можуть відігравати «функціональну роль» у певних економічних умовах. На їхню думку, корупційні домовленості можуть пришвидшувати бюрократичні процедури, мінімізувати часові витрати та певною мірою компенсувати недоліки повільної та громіздкої адміністративної системи [29, с. 102]. Однак подібне розуміння є значною мірою контекстуальним, а його інтерпретація залежить від соціально-культурних, психологічних та політичних характеристик конкретної держави.

Окрему групу становить підхід, який тлумачить корупцію як прояв дисфункцій у державному управлінні (С. Роуз-Аккерман). На думку дослідниці, ключовою передумовою корупції є недосконалість механізмів розподілу ресурсів та привілеїв, що створює ситуацію, коли чиновники отримують надмірні дискреційні повноваження. У протилежному полюсі цього процесу знаходяться приватні інтереси фізичних та юридичних осіб, які прагнуть придбати для себе найсприятливіші умови. У межах цієї концепції корупційні дії за економічним змістом поділяються на хабарництво, різноманітні податкові маніпуляції та бізнес-стратегії організованих злочинних угруповань, що встановлюють контроль над окремими сегментами ринку [30, с. 104].

Ще один підхід розглядає корупцію як комплексне соціально-економічне й політичне явище, що включає багатоманітні незаконні та неетичні практики та охоплює одночасно управлінський, юридичний, політичний, економічний, соціальний та морально-етичний виміри (М. Мельник, М. Камлик, Є. Невмержицький, В. Соловйов). Центральним елементом такого тлумачення є те, що службові особи використовують свої владні повноваження для отримання матеріальних благ, послуг, привілеїв чи інших форм вигоди - як для себе, так і для пов'язаних осіб чи груп [28, с. 38]. Цей підхід є значно ширшим, оскільки не обмежує явище корупції виключно кримінальними правопорушеннями. Він дозволяє охопити ті ситуації, коли учасники корупційних відносин отримують

приховані або відстрочені вигоди, навіть якщо конкретний зміст «угоди» між ними не визначений заздалегідь. У цьому контексті цілком логічним є виділення прихованих форм корупційних практик, серед яких - лобізм, протекціонізм, фаворитизм, політичні внески, перехід політичних діячів до керівних органів приватних корпорацій, а також використання впливу організованої злочинності та пов'язаних із нею організованих мереж.

I. Парубчак наголошує, що корупційні зв'язки формуються між двома суб'єктами, один з яких має владні чи службові повноваження, закріплені позитивним правом або іншими нормами соціального регулювання, і через зловживання цими повноваженнями привласнює блага, які належать іншій стороні [31]. Основною метою таких взаємин є перерозподіл матеріальних або нематеріальних ресурсів через легальні канали, у яких вирішальну роль відіграє корумпований державний апарат. Саме такий підхід до розуміння природи корупції покладений в основу міжнародних правових актів, присвячених боротьбі з цим явищем.

Хоча у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією відсутнє пряме визначення цього поняття, аналіз її змісту дозволяє дійти висновку, що основна увага в ній приділяється двом формам підкупу:

- активний підкуп - свідоме обіцяння, пропозиція чи надання будь-якою особою, як прямо, так і опосередковано, неправомірної вигоди службовим особам для стимулювання їх до виконання або невиконання своїх посадових обов'язків (ст. 2);

- пасивний підкуп - умисне одержання, вимагання або згода на прийняття неправомірної вигоди посадовою особою, у тому числі через третіх осіб, з метою вплинути на реалізацію нею службових функцій (ст. 3) [32].

Аналогічне за змістом визначення подається й у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, де корупція трактується як будь-які прямі чи непрямі дії щодо вимагання, пропонування, надання або отримання хабаря чи іншої незаконної вигоди, що призводять до неналежного виконання обов'язків особою, яка таку вигоду приймає або прагне отримати [33]. Обидві конвенції акцентують

на тісному взаємозв'язку корупційних проявів зі службовими злочинами, серед яких найчастіше згадуються зловживання владою чи службовим становищем, правопорушення у сфері правосуддя (зокрема неправомірне звільнення від відповідальності або переслідування завідомо невинних осіб), а також інші злочини, що посягають на інтереси служби. Крім того, корупційні правопорушення визнаються предикатними щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

В українському законодавстві - відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» - корупція визначається як використання службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей особою, уповноваженою на виконання функцій держави, з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб, а також пропозиція чи надання такої вигоди службовій особі або її вимагання для спонукання до протиправних дій чи бездіяльності [19]. Очевидно, що при формуванні цього визначення український законодавець орієнтувався на міжнародні підходи.

Разом з тим, як зазначає А. Новак, практична реалізація антикорупційної політики в Україні не завжди відповідає таким концептуальним орієнтирам. У сучасній науковій думці антикорупційна політика здебільшого розглядається крізь призму створення механізмів запобігання корупції, оцінки її впливу на систему державної служби та формування стратегічних засад управління у сфері протидії корупційним проявам [34, с. 62].

У теоретичному вимірі сучасне визначення антикорупційної політики базується на комплексному розумінні корупції як багатофакторного явища, яке має правову, політичну, економічну, моральну та соціокультурну природу. Наслідком цього стало розширене трактування антикорупційної політики, відповідно до якого вона не обмежується лише заходами кримінального переслідування. Її зміст охоплює превентивні, організаційні, управлінські, освітні та етичні механізми, метою яких є створення середовища, несприятливого для корупційних практик. У межах такого підходу антикорупційна політика розглядається як інтегрований інструмент державного

управління, що забезпечує прозорість діяльності органів влади, їхню підзвітність і законність [35].

У сучасній науковій літературі простежується значна кількість підходів до тлумачення поняття «антикорупційна політика», що зумовлює необхідність окреслити найбільш усталені з них. Так, Н. В. Гришина і К. В. Ростовська визначають державну антикорупційну політику як сукупність організаційно-правових, управлінських, економічних, ідеологічних, освітніх та інших заходів, закріплених у законодавстві та впроваджуваних органами публічної влади у взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Метою цих заходів, за їх позицією, є усунення чинників, що породжують корупцію, мінімізація її рівня в ключових суспільних сферах, оперативне виявлення корупційних проявів, припинення протиправної поведінки, а також відновлення порушених прав та правомірних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави [36, с. 33].

Інший підхід пропонує О. Ганьба, який розглядає антикорупційну політику держави як системну, масштабну та цілеспрямовану діяльність державних інституцій у партнерстві з органами місцевого самоврядування та громадським сектором. На його думку, така політика полягає у формуванні стратегічних напрямів боротьби з корупцією та забезпеченні умов для їх послідовної реалізації. Йдеться, зокрема, про створення ефективної інфраструктури спеціалізованих антикорупційних органів, удосконалення превентивних механізмів протидії корупційним ризикам, а також розвиток антикорупційної свідомості та культури в суспільстві [37, с. 92-93].

З позицій інституціонального підходу антикорупційна політика визначається як узгоджена діяльність передбачених законом суб'єктів, спрямована на формування, нормативне закріплення та реалізацію інституційних, функціональних і ресурсних засад протидії корупції [38, с. 65]. У цьому контексті увага акцентується на створенні цілісної системи інструментів, процедур та управлінських механізмів, покликаних мінімізувати корупційні практики у сфері публічного управління та забезпечити функціонування держави відповідно до принципів доброчесності й прозорості.

В. А. Дем'янчук розглядає державну антикорупційну політику як специфічну форму державної політики, що має цілісний і багатоаспектний характер та реалізується через свідому, цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів на основі чинного законодавства. Науковець наголошує, що її сутність полягає у застосуванні конкретних інструментів впливу на учасників правових відносин, у розробленні нормативно-правових документів, а також у впровадженні організаційних заходів, спрямованих на виконання антикорупційної функції держави. У центрі цієї політики - протидія корупції як явищу, що підриває соціальні та управлінські основи суспільства [39, с. 90].

В. М. Соловійов визначає державну антикорупційну політику як цілісну систему взаємопов'язаних дій органів державної влади, спрямованих на формування та реалізацію стратегічних орієнтирів, завдань і принципів у сфері запобігання корупційним проявам. Здійснивши аналіз чинної нормативної бази, науковець дійшов висновку, що, попри формальну наявність антикорупційної стратегії й державної програми, комплексна та усталена модель антикорупційної політики в Україні ще перебуває у процесі становлення. На його думку, ключовими невирішеними питаннями залишаються ефективне впровадження системи декларування майна та доходів посадових осіб, створення посправжньому незалежного органу з протидії корупції, визначення механізмів відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення, а також наявність реальної політичної волі до подолання корупції [40, с. 125].

Є. Скулиш, аналізуючи вплив антикорупційної політики на розвиток суспільства, підкреслює її значний соціальний вимір. Науковець відзначає, що антикорупційна політика становить послідовний комплекс заходів, які здійснюються не лише державою, а й громадянським суспільством, та відображають суспільний запит на обмеження корупційних ризиків і пов'язаних із корупцією злочинів [41, с. 25].

Д. Г. Заброда у своєму визначенні наголошує, що антикорупційна політика охоплює сукупність правових, економічних, просвітницьких, організаційних та

інших заходів, що передбачені законами й підзаконними актами та здійснюються органами державної влади, місцевого самоврядування й представниками громадськості. Її ключовими завданнями є виявлення та припинення корупційних діянь, усунення причин і умов, що сприяють їх виникненню, а також відновлення порушених прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави [42].

Окремо дослідник окреслює характерні ознаки державної антикорупційної політики. До них належать її суспільно-владна природа та залежність від політичного курсу країни; комплексність і багатовимірність заходів; відповідність міжнародним стандартам протидії корупції; програмний та стратегічний характер; нормативне закріплення у відповідних актах; широкий спектр залучених суб'єктів, як індивідуальних, так і колективних [42].

Аналізуючи існуючі наукові підходи та концепції, можна виділити кілька основних трактувань поняття «антикорупційна політика». Згідно з одним із підходів, антикорупційна політика розглядається як «сукупність правових, економічних, освітніх, організаційних та інших заходів, які системно застосовуються державою та суспільством з метою усунення або мінімізації причин корупції у різних сферах суспільного життя» [32]. Інший підхід підкреслює процесуальний аспект, визначаючи антикорупційну політику як «послідовну, системну та цілеспрямовану діяльність держави у тісній взаємодії з інститутами громадянського суспільства, що включає розробку, вдосконалення та реалізацію стратегічних засад і конкретних заходів для усунення або нейтралізації причин та умов корупції, удосконалення правових механізмів відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури» [35]. Третій підхід розглядає антикорупційну політику як «вектор розвитку системи державного управління, що проявляється через інтегровану взаємодію визначених законом суб'єктів з метою запобігання корупційним проявам, а також створення і впровадження інституційних, структурно-функціональних та ресурсних засад і організаційних заходів у системі державного управління» [43].

Узагальнюючи наведені наукові позиції, слід зазначити, що антикорупційну політику доцільно розглядати комплексно, як систему принципів і заходів функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. Це передбачає здійснення адміністративних і організаційних дій, спрямованих на попередження та протидію корупції. Таким чином, ключовими складовими державної антикорупційної політики є: по-перше, наявність спеціалізованих органів, покликаних протидіяти корупційним проявам та створювати умови для реалізації політики у цій сфері; по-друге, система комплексних заходів, що впроваджується державою через діяльність цих органів і спрямована на зменшення та ліквідацію явища корупції.

Зіставлення наведених концептуальних підходів дозволяє сформулювати узагальнене розуміння сутності антикорупційної політики. Вона постає як багатовимірний та послідовний процес, у рамках якого державні інституції відіграють провідну роль у розробленні та реалізації відповідних заходів, проте успішність цього процесу значною мірою залежить від конструктивної участі громадянського суспільства. Її зміст включає комплексне запобігання корупційним ризикам, скорочення поширення корупційних практик, своєчасне виявлення корупційних правопорушень і ліквідацію умов, що сприяють їх виникненню. Таким чином, антикорупційна політика має системний та інтегрований характер, спрямований на формування стійкого механізму протидії корупції на всіх рівнях публічної влади та в різних сферах суспільного життя.

О. В. Скочиляс-Павлів виокремлює кілька ключових складових антикорупційної політики, серед яких стратегічні засади протидії корупції, нормативно-правове забезпечення та механізми його реалізації, діяльність спеціально створених органів, відповідальних за формування та впровадження антикорупційних заходів, функціонування координаційних структур та комісій, а також активне використання можливостей засобів масової інформації. Науковець підкреслює, що ці структурні елементи у вітчизняній антикорупційній політиці формувалися поетапно. Перший етап припадає на 1991–1995 роки, коли відбувалося становлення початкових підходів до боротьби

з корупцією. У 1996–2003 роках було закладено базові принципи й напрями антикорупційної діяльності. Наступний етап, що охоплює 2004–2014 роки, характеризується первинним упровадженням міжнародних стандартів у сфері антикорупційної політики. Із 2015 року розпочався період інтенсивного розвитку інституційних механізмів протидії корупції та більш глибокої інтеграції міжнародних підходів у національну правову і управлінську систему [44, с. 30].

У межах теорії державного управління наголошується, що сучасна антикорупційна політика України формувалася під впливом низки ключових обставин. До них належать політична нестабільність і криза довіри до влади, неефективність окремих економічних реформ, тісне переплетення владних структур із бізнесом, слабкі демократичні традиції, недостатній рівень інституційного розвитку громадянського суспільства, недоліки антикорупційного законодавства, а також невизначеність економічних перспектив держави. Сукупність цих факторів зумовила складність та неоднорідність процесу формування сучасної моделі антикорупційної політики [45, с. 157].

На думку Н. П. Демчик, протягом останніх років Україна демонструє суттєвий прогрес у сфері протидії корупції, що проявляється у прийнятті важливих антикорупційних законів, створенні нових спеціалізованих інституцій та підвищенні рівня громадської підтримки антикорупційних реформ. Разом із тим цей процес супроводжується значними викликами. Серед них – політичний тиск, спроби корупційних груп впливати на ухвалення управлінських рішень, недостатня дієвість судової системи, проблеми координації між антикорупційними органами, а також обмежена прозорість діяльності державних інституцій. Ці чинники істотно впливають на ефективність здійснення антикорупційної політики та вимагають подальшого вдосконалення інституційних та правових механізмів [46, с. 290].

Сутність антикорупційної політики полягає у цілеспрямованому впливові держави та суспільства на чинники, що породжують і підтримують корупційні практики. Це передбачає одночасне застосування трьох ключових груп

механізмів: превентивних, контрольних та репресивних. Превентивні механізми орієнтовані на усунення умов, що сприяють корупції, та включають врегулювання конфлікту інтересів, підвищення прозорості, удосконалення кадрової політики і створення середовища, яке ускладнює або робить неможливими корупційні дії. Контрольні механізми пов'язані з наглядом за дотриманням антикорупційного законодавства та моніторингом діяльності державних органів, тоді як репресивні передбачають кримінальне переслідування, притягнення до відповідальності та конфіскацію незаконно набутих активів. Проте ефективність антикорупційної політики залежить не лише від сили одного з цих напрямів, а від збалансованості та системності їх застосування.

Особливості антикорупційної політики значною мірою визначаються історичним контекстом, політичною культурою та рівнем громадської участі. У державах із демократичними традиціями вона переважно базується на прозорості, підзвітності та ефективності інститутів, тоді як у країнах із авторитарними елементами корупція нерідко стає частиною політичної системи. У багатьох суспільствах корупційні практики історично легітимізувалися як форма взаємної підтримки або соціальної взаємодії, що ускладнює запровадження формальних заборон. Тому сучасні підходи наголошують на тому, що антикорупційна політика має поєднувати правові процедури з вихованням культури доброчесності, підвищенням рівня правосвідомості та формуванням суспільної нетерпимості до порушень принципу рівності перед законом [47, с. 90].

Узагальнюючи історичний та теоретичний розвиток антикорупційної політики, слід зазначити, що вона є багатокомпонентною системою, що поєднує правові, інституційні, управлінські та культурні елементи. Її ефективність визначається не лише наявністю законодавчої бази, а й рівнем політичної волі, ступенем незалежності антикорупційних інституцій, рівнем участі громадян та ступенем інтеграції міжнародних стандартів. У цьому контексті антикорупційна політика постає як один із ключових елементів сучасної державності, який

забезпечує довіру до влади, економічний розвиток і стійкість політичної системи. Її еволюція демонструє, що справді результативна антикорупційна діяльність можлива лише за умов структурних змін, спрямованих на підвищення прозорості, підзвітності та професійності державного управління, а також на формування суспільної культури нетерпимості до корупції, що робить боротьбу з цим явищем не лише нормативною, а й ціннісною основою демократичного розвитку.

2.2. Формування та основні напрямки антикорупційної політики в Україні

В Україні, як і в більшості держав світу, корупція розглядається як одна з найсерйозніших політичних, економічних і соціальних проблем. Це явище посідає місце серед найбільш небезпечних викликів сучасності, оскільки здатне безпосередньо провокувати відхилення органів публічної влади від встановлених норм, уповільнювати економічний розвиток, створювати ризики для ключових елементів конституційного ладу та суспільних інститутів, а також становити загрозу національній безпеці. Крім того, корупція руйнує основи демократичної системи, підриває довіру громадян до державних інституцій, нівелює принципи верховенства права, справедливості, рівності перед законом і невідворотності відповідальності, спотворює конкуренцію, сприяє зростанню тіньової економіки та негативно впливає на міжнародний імідж держави [48, с. 217].

З огляду на це, аналізуючи український досвід у сфері антикорупційної політики, доцільно приділити особливу увагу питанням її становлення та практичної реалізації. Відсутність цілісної, актуальної антикорупційної стратегії сьогодні є одним із ключових викликів, що перешкоджає ефективній протидії цьому явищу.

Потрібно підкреслити, що успішне запобігання корупції та протидія її проявам можливі лише за умови чітко спланованої, узгодженої та тривалої діяльності, яка спирається на єдину концептуальну основу. Системна проблема потребує системного підходу, а тому ще з початку 1990-х років різні склади уряду намагалися сформувати стратегічне бачення боротьби з корупцією шляхом ухвалення державних програм, концепцій та планів. Однак, як показує практика, тодішні нормативно-правові акти переважно обмежувалися деклараціями та формальними гаслами, а передбачені ними санкції не відповідали рівню суспільної небезпеки корупційних діянь і фактично не виконували стримувальної функції. У результаті численні як національні, так і міжнародні дослідження засвідчили, що ці заходи не мали реального впливу на зниження корупції. Навпаки, її рівень упродовж років неухильно зростав і напередодні Революції Гідності досяг критичної позначки.

Таким чином, можна погодитися з дослідниками, що у країнах Західної Європи ключовою метою антикорупційної політики є всебічне запобігання та протидія корупції на всіх рівнях функціонування держави. Це досягається шляхом забезпечення максимальної відкритості в роботі органів влади, дотримання прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для економічного розвитку, підтримання належних соціальних стандартів та підвищення рівня добробуту населення. Саме такі принципи покладено в основу формування сучасних антикорупційних стратегій європейських держав [13, с. 11].

В Україні, згідно зі статтею 18 Закону «Про запобігання корупції», визначення засад антикорупційної політики, тобто Антикорупційної стратегії, віднесено до повноважень Верховної Ради України. Крім того, парламент щороку, до 1 червня, проводить спеціальні парламентські слухання, присвячені стану корупції у державі, після чого ухвалює та офіційно оприлюднює національну доповідь щодо реалізації антикорупційної політики [19].

Розроблення Антикорупційної стратегії здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції на основі оцінки стану корупції та

аналізу результатів реалізації попередньої стратегії. Її практичне втілення забезпечується через виконання відповідної державної програми, яка також готується Національним агентством і затверджується Кабінетом Міністрів України [19].

Як уже зазначалося, в Україні загалом сформовано достатньо розгалужену нормативну та інституційну систему запобігання корупції. Разом із тим ухвалені Верховною Радою антикорупційні закони мають переважно рамковий характер: вони окреслюють основні підходи до боротьби з корупцією, проте не забезпечують комплексного довгострокового бачення. Саме тому країні необхідна повноцінна та ефективна антикорупційна стратегія, яка б визначала довгострокові пріоритети та механізми їх реалізації. На жаль, відповідний документ досі не затверджено. Законопроект про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки був відкликаний, і хоча підготовлений проект стратегії на 2020–2024 роки є позитивним кроком уперед, він перебуває на етапі публічного обговорення. У результаті наразі чинною залишається Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки, що зумовлює необхідність її комплексного аналізу як основного нормативного орієнтира.

Варто врахувати, що статті 5 і 6 Конвенції ООН проти корупції зобов'язують держави-учасниці формувати та реалізовувати узгоджену й ефективну політику у сфері запобігання корупції, а також створювати спеціалізовані органи, відповідальні за її проведення. Подібні рекомендації Україні неодноразово надавалися GRECO, ОЕСР і експертами Європейського Союзу [49, с. 119].

У національному контексті функції щодо вироблення та впровадження антикорупційної політики розподілені між кількома інституціями, серед яких Національний антикорупційний комітет, Міністерство юстиції України та Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики. Однак такий фрагментований розподіл повноважень між органами, що мають різний статус та рівень відповідальності, суперечить міжнародним вимогам до спеціалізованих антикорупційних інституцій, зокрема щодо їх професійної автономності та

незалежності. На додачу, низка важливих функцій у сфері антикорупційної політики фактично залишається невиконаною: не проводиться систематичне оцінювання стану корупції, не здійснюється належний моніторинг реалізації державних антикорупційних заходів, не формується стійка культура несприйняття корупційних практик.

Слід також підкреслити, що в Україні не повною мірою виконуються міжнародні вимоги щодо розвитку партнерства між державними інституціями та громадянським суспільством у сфері протидії корупції. Участь громадськості в ухваленні важливих рішень здебільшого має формальний характер і зводиться до консультацій, які не забезпечують реального впливу на зміст державної політики.

Отже, попри те що в Україні вже вибудовано нормативний та інституційний фундамент для формування й реалізації антикорупційної політики, ключові напрями протидії корупції залишаються належним чином не визначеними, а сама діяльність у цій сфері часто має несистемний та фрагментарний характер.

Водночас Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки та Державна програма на її виконання були якісними за змістом документами, що характеризувалися значним потенціалом для посилення антикорупційних процесів. Проте реалізувати цей потенціал у повному обсязі не вдалося, насамперед через затягнуте формування нових антикорупційних інституцій у 2014–2019 роках, а також через недостатню інституційну спроможність Національного агентства з питань запобігання корупції, яке відповідало за вироблення й коригування державної антикорупційної політики [45, с. 158].

Через те, що зазначені програмні документи після ухвалення більше не переглядалися та не оновлювалися, починаючи з 2016 року їхні положення поступово втрачали актуальність. Формальний період дії Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки завершився наприкінці 2017 року, однак вона продовжує залишатися чинною через відсутність нового стратегічного акта. Відсутність оновленої стратегії спричинила розпорошеність, непослідовність і

загальну знижену результативність діяльності органів публічної влади у сфері протидії корупції.

Виконання антикорупційної стратегії передбачало поступове досягнення встановленої мети шляхом реалізації визначених заходів. Метою Антикорупційної стратегії 2014–2017 років було формування в Україні системного, заснованого на достовірних даних підходу до ухвалення рішень у сфері запобігання корупції. Такий підхід передбачав використання статистичних даних, моніторинг ефективності реалізованих рішень, аналіз чинників, що сприяють корупційним проявам, а також залучення спеціалізованого незалежного органу та представників громадянського суспільства. Важливим елементом визначено й формування суспільної підтримки антикорупційних зусиль, що мало стати запорукою довгострокового зниження рівня корупції [50, с. 59].

Певним проривом стало ухвалення нової Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, яку Верховна Рада прийняла у 2022 році [51]. Цей документ запроваджує сучасний, більш комплексний підхід до боротьби з корупцією, орієнтований на попередження корупційних ризиків, цифровізацію публічного сектору, зміцнення інституційної спроможності ключових органів та посилення ролі громадськості у контролі за діями влади. Нова стратегія базується на результатах аналітичної оцінки стану корупції та враховує рекомендації міжнародних організацій, зокрема GRECO та ОЕСР. Попри те, що її впровадження відбувається в умовах воєнного стану, вона визначає пріоритетні напрямки реформування та створює системну рамку для реалізації антикорупційної політики у середньостроковій перспективі.

У цьому контексті важливо наголосити, що саме стратегічне планування дозволяє забезпечити узгодженість антикорупційних заходів, їхню послідовність і підконтрольність. Метою Антикорупційної стратегії 2014–2017 років було формування в Україні науково обґрунтованої системи ухвалення рішень у сфері запобігання корупції на основі достовірних даних, статистики, моніторингу ефективності заходів та широкої участі громадськості. Ці принципи лягли в

основу і нової стратегії 2021–2025 років, яка розвиває попередні напрацювання, роблячи акцент на модернізації механізмів запобігання корупції, цифровій трансформації та підвищенні прозорості діяльності державних органів.

Отже, поява нової антикорупційної стратегії дає змогу очікувати більш скоординованої, цілеспрямованої та ефективної боротьби з корупційними проявами, адже вона встановлює чіткі орієнтири, визначає відповідальних виконавців, посилює роль громадського контролю та створює умови для оновлення державної політики на регулярній основі. Її реалізація має потенціал перетворити антикорупційну діяльність із реактивної на проактивну, зорієнтовану на превенцію та зменшення ризиків, що є ключовим у контексті європейської інтеграції України.

Антикорупційна політика України формувалася під впливом складних внутрішніх трансформацій, зовнішніх викликів та зростання вимог суспільства до прозорості й підзвітності влади. Її основні напрямки є результатом поступового усвідомлення корупції як системної загрози національній безпеці, перешкоди демократичному розвитку, інтеграції до Європейського Союзу та ефективного функціонування публічної адміністрації. В основу сучасної антикорупційної політики покладено інтегрований підхід, що поєднує профілактичні, організаційні, інституційні, правові та виховні механізми, спрямовані на мінімізацію чинників, які сприяють зловживанню владою або неналежному виконанню посадових повноважень [51].

Ключовим напрямком сучасної антикорупційної політики є створення цілісної та узгодженої системи правового регулювання. Протягом останніх років прийнято низку законів, що формують нормативне підґрунтя діяльності органів влади у сфері запобігання корупції. Закон України «Про запобігання корупції» закріпив основні принципи формування політики в цій сфері, визначив вимоги до поведінки посадових осіб, механізми запобігання конфлікту інтересів, правила фінансового контролю та врегулював процедури подання й перевірки декларацій. Наступні зміни законодавства посилили інституційні гарантії незалежності антикорупційних органів, запровадили кримінальну

відповідальність за незаконне збагачення, визначили спеціальні процедури відбору керівників органів та створили нові механізми взаємодії між елементами антикорупційної інфраструктури. Правові засади формуються таким чином, щоб охоплювати всі етапи запобігання корупційним проявам – від визначення стандартів етичної поведінки до забезпечення невідворотності відповідальності.

Другим ключовим напрямком є розвиток інституційного забезпечення протидії корупції. Україна створила унікальну систему спеціалізованих органів, які виконують різні, але взаємодоповнюючі функції у сфері антикорупційної політики. Національне агентство з питань запобігання корупції відповідає за формування і реалізацію антикорупційної стратегії, здійснює контроль за дотриманням законодавства, проводить моніторинг способу життя посадових осіб, аналізує корупційні ризики у діяльності державних органів та координує політику у сфері запобігання корупції. Національне антикорупційне бюро України спеціалізується на виявленні та розслідуванні корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями. Спеціалізована антикорупційна прокуратура забезпечує процесуальне керівництво у відповідних кримінальних провадженнях. Вищий антикорупційний суд створено як незалежну інституцію, завданням якої є здійснення правосуддя у справах щодо топ-корупції. Така інституційна структура є унікальною для пострадянського простору та відповідає вимогам міжнародних стандартів, визначених зокрема Конвенцією ООН проти корупції, рекомендаціями GRECO та експертними висновками Європейського Союзу [52, с. 70].

Важливим напрямком антикорупційної політики є підвищення прозорості та відкритості діяльності органів влади. Розбудова інструментів електронного урядування стала одним із найефективніших шляхів зменшення корупційних ризиків. Україна першою у світі запровадила систему електронних закупівель «ProZorro», яка забезпечила відкритість та конкуренцію у сфері державних закупівель. Функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, створило умови для суспільного контролю за доходами та витратами посадових

осіб. Ініціатива «Відкриті дані» сприяла підвищенню доступності публічної інформації. Цифровізація надання адміністративних послуг через «Дію» значно скоротила контакт громадянина з чиновником, що є одним із найбільш дієвих методів зменшення корупції у повсякденній взаємодії з державою.

Окремим напрямком є формування суспільної нетерпимості до корупційних проявів. Міжнародні стандарти вимагають від держави не лише створення інституцій та нормативів, а й реалізації системних виховних та комунікаційних заходів. Україна поступово впроваджує освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності громадян щодо наслідків корупції, важливості етичної поведінки, ролі доброчесності у публічному управлінні. НАЗК розробляє антикорупційні курси для державних службовців, формує методичні рекомендації з питань антикорупційних стандартів, а також ініціює проведення широких інформаційних кампаній. Поступове формування культури нетерпимості до корупції має довгостроковий ефект, оскільки сприяє зміні поведінкових моделей і знижує готовність громадян до участі у корупційних практиках [49, с. 120].

Не менш важливим стратегічним напрямком є забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні злочини. Система кримінальної юстиції у справах про корупцію була реформована з метою підвищення її ефективності, незалежності та професійності. Запровадження спеціальних процедур добору суддів Вищого антикорупційного суду, створення незалежних дисциплінарних механізмів, посилення інституційних гарантій незалежності детективів НАБУ та прокурорів САП спрямовані на мінімізацію впливу політичних або корпоративних інтересів. Крім того, Україна суттєво оновила кримінальне законодавство, включивши норми про відповідальність за незаконне збагачення, декларування недостовірної інформації, зловживання впливом та інші корупційні правопорушення. Для підвищення ефективності правозастосування запроваджено інститут угод про визнання винуватості, механізми арешту та конфіскації активів, спеціальні процедури доказування

незаконного походження майна. Усе це спрямовано на забезпечення принципу невідворотності покарання, який є фундаментальним у боротьбі з корупцією.

Суттєвою складовою антикорупційної політики є зниження корупційних ризиків у діяльності органів публічної влади. НАЗК здійснює обов'язкову антикорупційну експертизу нормативно-правових актів та проектів рішень, проводить оцінку корупційних ризиків у державних органах, розробляє та контролює виконання антикорупційних програм. У державних установах діють уповноважені підрозділи або відповідальні особи з питань запобігання корупції. Важливою частиною системи є механізми врегулювання конфлікту інтересів, а також інститут викривачів корупції. Законодавство України забезпечує правовий захист викривачів, гарантує конфіденційність, встановлює порядок внутрішнього та зовнішнього розкриття інформації про корупційні правопорушення. Ефективне функціонування цього інституту сприяє ранішому виявленню правопорушень та підвищенню інституційної відповідальності органів влади [53].

У сучасних умовах окремий напрямок антикорупційної політики пов'язаний із забезпеченням прозорості та підзвітності під час воєнного стану. З огляду на масштаб воєнних витрат, необхідність швидких закупівель та обмежені можливості публічного контролю деякі сфери управління стали особливо вразливими до корупційних ризиків. Запровадження процедур моніторингу оборонних закупівель, удосконалення механізмів внутрішнього контролю у секторі безпеки та оборони, розширення цифрових інструментів підзвітності мають критичне значення для збереження довіри суспільства та партнерів. Водночас Україна зобов'язана забезпечувати дотримання антикорупційних вимог, оскільки це є ключовим критерієм євроінтеграції та умовою надання міжнародної допомоги.

Подальший розвиток антикорупційної політики визначається Антикорупційною стратегією на 2021–2025 роки, яка передбачає комплекс реформ у сферах правосуддя, економіки, публічного управління та цифрової трансформації. Вона спрямована на формування ефективної системи прийняття

рішень на основі достовірних даних, усунення корупційних ризиків у ключових секторах економіки, розвиток доброчесності у публічній службі та посилення взаємодії держави з громадянським суспільством. Стратегія акцентує на необхідності системного оновлення антикорупційної політики, регулярного моніторингу її результативності та адаптації до нових викликів. Вона передбачає перехід від реактивної моделі боротьби з корупцією до превентивної, зосередженої на зменшенні можливостей для зловживань через реформування процедур, дерегуляцію, цифровізацію та прозорість [46, с. 290].

Отже, основні напрямки антикорупційної політики в Україні охоплюють правове, організаційне, інституційне, виховне та технологічне забезпечення протидії корупції. Вони спрямовані на зміцнення системи публічного управління, забезпечення ефективної роботи спеціалізованих органів, мінімізацію ризиків у діяльності влади, формування культури доброчесності та гарантування невідворотності відповідальності. Комплексність цих напрямків відповідає міжнародним стандартам і є необхідною умовою для сталого демократичного розвитку, підвищення довіри громадян до держави та інтеграції України у європейський політичний і правовий простір.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Особливості реалізації антикорупційної політики в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення

Реалізація антикорупційної політики в Україні є складним, динамічним та багатоаспектним процесом, що охоплює правові, інституційні, організаційні та соціальні складові функціонування державної влади. Незважаючи на значний прогрес, досягнутий протягом останнього десятиліття, корупція продовжує залишатися одним із найсерйозніших викликів для української державності, її європейської інтеграції та національної безпеки. Реалізація антикорупційних заходів відбувається в умовах трансформації системи публічного управління, реформування державної служби, цифровізації, а з 2022 року – й в умовах повномасштабної війни, що істотно впливає на інституційну спроможність держави та створює нові корупційні ризики. Отже, для повного розуміння особливостей реалізації антикорупційної політики важливо проаналізувати її нормативно-правову основу, інституційний механізм, характерні проблеми та можливі шляхи вдосконалення.

Ключовим нормативним актом, що регулює сферу запобігання корупції, є Закон України «Про запобігання корупції», який визначає основні принципи державної антикорупційної політики, встановлює систему обмежень для осіб, уповноважених на виконання функцій держави, передбачає механізми фінансового контролю, врегульовує питання запобігання конфлікту інтересів, визначає порядок формування та реалізації антикорупційних стратегій. У статті 18 цього Закону закріплено, що стратегічні засади державної антикорупційної політики розробляються НАЗК і затверджуються Верховною Радою України. Крім того, Закон визначає порядок парламентських слухань щодо стану корупції,

які мають проводитися щороку до 1 червня, та процедуру підготовки щорічної національної доповіді. Таким чином, законодавство встановлює циклічний і системний підхід до формування антикорупційної політики, який відповідає рекомендаціям GRECO, Конвенції ООН проти корупції та стандартам Ради Європи [54].

У 2022 році Україна нарешті затвердила нову Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки, яка стала першим програмним документом після тривалої перерви, коли діяли застарілі положення стратегії 2014–2017 років. Нова стратегія визначає актуальні ризики корупції, виокремлює критично важливі сфери – оборонні закупівлі, відбудову, державні підприємства, публічні фінанси, судову систему, земельні та будівельні відносини – і встановлює комплекс заходів упереджувального, контрольного та репресивного характеру. Її особливістю є значне акцентування уваги на цифровізації державних послуг, прозорості даних, створенні системи доброчесності у сфері управління, а також формуванні ефективних механізмів захисту викривачів. Реалізація стратегії здійснюється через державну антикорупційну програму, затверджену Кабінетом Міністрів України, що забезпечує її практичну імплементацію.

Попри сильну нормативну базу та формування сучасної інституційної архітектури, реалізація антикорупційної політики в Україні стикається з рядом системних проблем. Однією з ключових є недостатня узгодженість та інтегрованість діяльності антикорупційних органів. Хоча створення НАБУ, НАЗК, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, ДБР та Вищого антикорупційного суду стало фундаментальним кроком до побудови цілісної системи протидії корупції, на практиці їхня діяльність тривалий час характеризувалась інституційними конфліктами, кадровими проблемами, обмеженою спроможністю та періодичним політичним тиском. Науковці відзначають, що реформа НАЗК, проведена у 2019 році, суттєво посилила його функціональність, зокрема завдяки впровадженню автоматизованих систем моніторингу декларацій, однак багато інструментів превенції корупції

залишаються малоефективними через недостатню інтеграцію з іншими реєстрами, обмежені ресурси та нерівномірне застосування контролю.

Особливої уваги потребує проблема невідворотності покарання за корупційні злочини. Наявність Вищого антикорупційного суду є важливою передумовою забезпечення справедливого судочинства у сфері корупції, однак значне навантаження, недостатня кількість суддів, проблеми з організацією роботи судових органів та тривалість розгляду резонансних справ істотно впливають на результативність судового переслідування. В окремих випадках закриття кримінальних проваджень через процесуальні порушення, недостатність доказів або вплив строків давності свідчить про необхідність посилення взаємодії між суб'єктами антикорупційної інфраструктури та вдосконалення кримінального процесуального законодавства [55, с. 291].

Додаткові проблеми породжує відсутність повної прозорості в діяльності органів державної влади, незважаючи на вимоги Закону України «Про доступ до публічної інформації», норм антикорупційного законодавства та міжнародних стандартів відкритості. Частина органів публічної адміністрації продовжує застосовувати обмежувальні практики у доступі до інформації, що ускладнює громадський контроль та знижує ефективність моніторингу корупційних ризиків. Також існує проблема маніпулятивного використання конфіденційності в оборонній сфері, що у воєнний час створює потенційні корупційні загрози. Саме тому значна увага приділяється реформуванню системи оборонних закупівель, удосконаленню механізмів прозорості та контролю, гармонізації законодавства з нормами ЄС.

Значною перешкодою є також недосконалість кадрової політики у державному секторі, низький рівень оплати праці в низці сфер, слабка культура службової доброчесності та недостатня ефективність антикорупційного навчання державних службовців. Закон України «Про державну службу» передбачає обов'язковість дотримання стандартів доброчесності, однак механізми контролю та притягнення до відповідальності за їх порушення працюють непослідовно. Науковці зазначають, що недостатня інституціоналізація

етичних норм у державній службі зумовлює високий рівень толерантності до корупційних практик на побутовому та адміністративному рівнях.

Ще одним викликом є недостатній рівень захисту викривачів корупції, хоча Закон України «Про запобігання корупції» містить спеціальний розділ, присвячений їх правам та гарантіям. Попри законодавче регулювання, механізм фактичного захисту викривачів залишається слабким, а практика застосування норм є обмеженою. У багатьох випадках викривачі стикаються з переслідуванням, проблемами на роботі, тиском або судовими позовами, що знижує їхню готовність повідомляти про корупцію [56, с. 69].

Разом із тим Україна продовжує впроваджувати системні реформи, спрямовані на подолання вказаних проблем. Одним із найбільш ефективних напрямів є цифровізація державного управління. Проєкти «Дія», ProZorro, ProZorro.Продажі, e-Health, e-рішення органів місцевого самоврядування створюють передумови для зменшення корупційних ризиків шляхом автоматизації процесів, мінімізації людського фактору, відкриття даних та забезпечення прозорості руху бюджетних коштів. Водночас навіть найбільш прогресивні цифрові інструменти потребують відповідної нормативної підтримки та можливостей для інтеграції між реєстрами, про що неодноразово наголошували експерти OECD та Європейської комісії.

У межах антикорупційної реформи важливим кроком також є посилення парламентського контролю, формування якісної антикорупційної експертизи законопроєктів, усунення корупціогенних норм та запровадження прозорих процедур політичного фінансування відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні». Відсутність належної системи контролю за фінансуванням політичних партій та виборчих кампаній створює передумови для політичної корупції, що в свою чергу впливає на діяльність державних інститутів і результати антикорупційної політики [57, с. 43].

З огляду на аналіз існуючих проблем та міжнародний досвід можна сформулювати кілька ключових напрямів удосконалення антикорупційної політики в Україні. Насамперед необхідним є забезпечення стабільності та

неперервності антикорупційної стратегії, її регулярне оновлення відповідно до рекомендацій GRECO та реальної ситуації в країні. Важливим є посилення інституційної незалежності антикорупційних органів, забезпечення прозорих конкурсних процедур, формування механізмів зовнішнього оцінювання та моніторингу їх діяльності. Значну увагу слід приділити вдосконаленню кримінального процесуального законодавства для забезпечення швидкого та ефективного розгляду корупційних справ. Паралельно необхідно розвивати механізми захисту викривачів, реформувати систему внутрішнього контролю у публічній сфері, посилювати професійну підготовку державних службовців, удосконалювати механізми етичного нагляду та запроваджувати інструменти оцінювання доброчесності [55, с. 291].

Таким чином, особливості реалізації антикорупційної політики в Україні зумовлені поєднанням позитивних тенденцій, пов'язаних із розбудовою сучасної антикорупційної інфраструктури та цифровізацією державного управління, і системних проблем, що залишаються наслідком тривалої інституційної слабкості, політичного впливу, дефіциту прозорості та недостатньої координації між суб'єктами антикорупційної політики. Ефективність антикорупційної діяльності держави залежить від здатності поєднати законодавчі, організаційні та управлінські заходи з трансформацією суспільних цінностей і формуванням культури нетерпимості до корупції. Лише системний підхід, заснований на принципах верховенства права, доброчесності, відкритості та відповідальності, дозволить Україні сформувати стійкий механізм протидії корупції, що відповідатиме європейським стандартам та сприятиме успішному розвитку держави в умовах сучасних викликів.

3.2. Перспективи застосування зарубіжного досвіду для вдосконалення механізмів антикорупційної політики в Україні

Ефективна боротьба з корупцією в Україні потребує не лише формування якісної законодавчої та інституційної основи чи поєднання превентивних і репресивних заходів. Важливо також спиратися на напрацювання держав, які вже досягли значних результатів у цій сфері, та орієнтуватися на міжнародні стандарти й перевірені світові практики. В умовах сучасних реформ одним із першочергових завдань для України залишається мінімізація корупційного впливу на систему публічного управління, що зумовлює потребу у вивченні досвіду інших країн щодо формування й реалізації антикорупційної політики.

Моделі протидії корупції, розроблені за кордоном, становлять цінний аналітичний матеріал, який може бути адаптований до українських умов, оскільки ці підходи вже підтвердили свою ефективність. Особливу увагу привертають країни, які стабільно демонструють високі результати у впровадженні антикорупційних стратегій [58, с. 357]. Логічним є починати аналіз з держав романо-германської правової традиції, до якої належить і Україна.

Особливості антикорупційної політики значною мірою визначаються характером національної правової системи. Для країн романо-германської групи є типовими: розвинене правове регулювання публічної служби, що формує міцне нормативне підґрунтя боротьби з корупцією; високий рівень правової свідомості громадян; чітке окреслення підстав кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Покарання в цих державах зазвичай помірні: у Данії максимальний строк позбавлення волі за хабарництво становить три роки (п. 122 КК), у Швеції - шість років (ст. 2 гл. 20 КК). Найсерйознішим наслідком часто виступає заборона обіймати посади в органах влади, що автоматично означає втрату професійного статусу та соціальних привілеїв [59, с. 178].

У межах цієї правової сім'ї особливо показовим є досвід Німеччини. Антикорупційна політика країни спрямована на системне позбавлення організованих злочинних угруповань фінансових ресурсів. Провідними

інструментами виступають конфіскація майна та жорсткі механізми запобігання легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом. Важливим елементом є вимога до фінансових установ передавати правоохоронним органам інформацію про операції клієнтів у випадках, коли такі відомості необхідні для розслідування злочинів. У Німеччині одним із фундаментальних принципів публічної служби є вимога неупередженого та добросовісного виконання службових повноважень в інтересах суспільства. Державні службовці несуть персональну відповідальність за правомірність своїх рішень і дій, а після завершення служби вони зобов'язані не розголошувати інформацію, отриману в процесі роботи. Закон також покладає на них обов'язок повідомляти про будь-які виявлені правопорушення, особливо якщо йдеться про корупцію. Жорсткі етичні вимоги й численні службові обмеження компенсуються належним матеріальним забезпеченням, системою соціальних гарантій та прогнозованими можливостями кар'єрного зростання. Разом із тим службовець, який бажає перейти на роботу до приватного сектору чи іншої установи, повинен спершу отримати дозвіл керівництва [60, с. 8].

Антикорупційна політика Німеччини спирається на формування такої моделі управління, яка суттєво звужує можливості для зловживання посадовими повноваженнями. Особливо регламентованим є питання отримання подарунків: дозволяється приймати лише подарунки символічної вартості (до 10 євро), причому про кожен із них службовець має офіційно повідомити керівника, який вирішує, чи може подарунок бути залишений або має бути переданий державі [61, с. 19].

Суттєвим чинником ефективності німецької антикорупційної моделі є високий рівень правової культури та розвиненість громадянського суспільства. Це позначається на поведінці політиків: у разі навіть початкових підозр у причетності до корупції вони, як правило, самотійно йдуть у відставку. В Україні така практика поки що практично не застосовується - навіть гучні корупційні скандали рідко стають підставою для негайного звільнення посадовців.

Важливим прикладом ефективної антикорупційної політики є також Франція. Сучасний французький підхід зосереджений на запобіганні корупційним діям публічних службовців, які ухвалюють управлінські рішення, та на протидії фінансовим зловживанням політичних партій. Значна увага приділяється контролю за незаконним впливом приватного капіталу на публічну владу, зокрема щодо фінансування виборчих кампаній. Французьке законодавство робить акцент на адміністративній відповідальності, вважаючи пріоритетним недопущення конфлікту між приватними фінансовими інтересами службовця та його посадовими функціями [62, с. 47].

Франція вибудувала комплексну та результативну систему антикорупційного регулювання, що ґрунтується на поєднанні конституційних норм, спеціальних законів і розвинених інституційних механізмів контролю. Конституція Французької Республіки встановлює жорсткі правила несумісності посад: державні службовці не можуть поєднувати службову діяльність із депутатським мандатом чи будь-якою іншою оплачуваною роботою у приватному або громадському секторі; крім того, міністрам заборонено протягом шести місяців після відставки займати керівні посади в державних і приватних структурах.

Статут державної служби (редакції 1946 та 1992 років) передбачає не лише кримінальну, а й сувору адміністративну відповідальність за порушення конституційних вимог, включно з позбавленням усіх привілеїв, вислуги та пенсій. Професійна етика французьких чиновників доповнена заборонаю на будь-які форми опосередкованого «сприяння», що усуває ризики змішування приватних інтересів із виконанням публічних функцій.

Важливим елементом антикорупційної системи є нормативний контроль за фінансуванням політичних партій і виборчих кампаній. Постанова уряду від 11 березня 1988 року запровадила обов'язкове оприлюднення фінансової документації партій та декларування доходів депутатів і міністрів. Закон 1990 року про фінансування політичних партій обмежив можливість отримання приватних внесків, зокрема під час виборів [63, с. 127].

Закон «Про запобігання корупції та прозорість процедур у державних і приватних організаціях» започаткував структурні реформи: створення Центральної служби запобігання корупції, запровадження більш відкритих правил фінансування політичних сил, удосконалення процедур державних закупівель і зміцнення контролю на місцевому рівні. Додаткові гарантії прозорості закріплені Законом Сегена 1995 року, який розширив повноваження Рахункової палати й зобов'язав депутатів подавати фінансові звіти та декларації майна, а також установив жорсткі санкції за перевищення виборчих витрат, аж до анулювання результатів виборів і втрати державного фінансування.

Інституційна складова французької антикорупційної системи також вирізняється ефективністю. Контроль за фінансовою прозорістю посадовців здійснюють Комісія з фінансової прозорості політичного життя, Національна комісія з контролю за виборчими рахунками та фінансуванням політичних партій, Рахункова палата, правоохоронні структури та Міністерство юстиції. Окрему роль відіграють підрозділи з протидії економічним і фінансовим злочинам, зокрема створений у 2004 році антикорупційний відділ при Судовій поліції, а також Центральна служба запобігання корупції.

Франція активно залучена до антикорупційних ініціатив Європейського Союзу, що підсилює результативність її внутрішньої політики у цій сфері. До чинників, які сприяють зменшенню корупції у публічному секторі, належать розвиток мережевих форматів управління замість жорсткої ієрархії, зменшення прямого державного впливу на економічні процеси, посилення регуляції сфери публічних послуг та широке впровадження електронного врядування.

Загалом антикорупційна система Франції спирається на якісну нормативну базу та ефективні інституції, що дозволяє забезпечувати контроль і запобігання корупційним проявам без потреби у створенні окремих спеціалізованих стратегій для різних сфер державної діяльності [64, с. 61].

Високі результати у сфері протидії корупції демонструють також скандинавські країни, насамперед Фінляндія, яка традиційно посідає провідні позиції у світових рейтингах прозорості. Особливість фінської моделі полягає у

тому, що вона не передбачає окремого антикорупційного законодавства чи спеціалізованих органів. Натомість превентивні механізми інтегровані в різні нормативні акти, що регулюють державну службу та фінансування політичних партій.

Конституція Фінляндії встановлює прозорі принципи добору кадрів на державну службу, акцентуючи увагу на конкурсний відбір і моральних якостях кандидатів. Закон «Про державних цивільних службовців» 1994 року зобов'язує держслужбовців розкривати інформацію про участь у бізнесі, майновий стан, позики та додаткову діяльність. Закон «Про перевірку безпеки» визначає процедури оцінки кандидатів на посади та запобігає можливим конфліктам інтересів. Фундаментальною засадою фінської антикорупційної моделі є принцип відкритості державної влади. Конституція та Закон «Про відкритість діяльності уряду» 1999 року гарантують доступ громадськості до документів органів державної та муніципальної влади, якщо вони не містять інформації з обмеженим доступом. Навіть у випадку часткової секретності інші частини документа мають бути оприлюднені. Закон дозволяє використовувати різні форми запитів - від письмових та електронних звернень до усних або телефонних. Фінляндія успішно запроваджує європейські стандарти етичної поведінки державних службовців, що робить її антикорупційну модель цінним орієнтиром для України [65].

Румунія демонструє один із найжорсткіших та найактивніших підходів до протидії корупції серед держав романо-германської правової системи. Центральним елементом цієї системи є створений у 2002 році Національний антикорупційний директорат (НАДР), сформований за італійським зразком. Орган спеціалізується на виявленні та розслідуванні корупційних правопорушень і має розгалужену структуру, що включає прокурорів, поліцейських, регіональних експертів і технічний персонал. До його повноважень належать розслідування зловживань коштами ЄС, службових злочинів та інших корупційних діянь.

Ефективність роботи НАДР підтверджують статистичні показники: лише у 2014 році прокурорами було розглянуто понад 900 справ, а до суду скеровано обвинувальні акти щодо майже 400 осіб, серед яких представники місцевого самоврядування, судової влади та правоохоронних органів. Тоді ж було заблоковано активи на сотні мільйонів євро та конфісковано значні суми. За ініціативою директорату парламент зняв імунітет із низки високопосадовців. Корупційні злочини, що фіксуються у Румунії, охоплюють зловживання владою, порушення процедур закупівель, корупцію під час працевлаштування, незаконний вплив, непрозоре фінансування партій, шахрайство з бюджетними коштами та хабарництво. Хоча НАДР є дієвим органом кримінального переслідування, практична реалізація справ стикається з труднощами — від заперечення вини та дискредитаційних тактик захисту до оскарження доказів і багаторазових експертиз, що затягує провадження і ускладнює повернення незаконних активів державі. Особливістю румунського законодавства є можливість перевірки походження майна осіб, підозрюваних у корупції, навіть після їх смерті. Спадкоємці не можуть блокувати такі перевірки, а у разі встановлення незаконного походження активи підлягають конфіскації згідно із загальними правовими процедурами [64, с. 91].

З урахуванням наведеного, румунська модель може бути корисною для України насамперед у короткостроковій перспективі, однак надмірно жорсткий підхід у довгостроковому вимірі не дає стійких результатів, оскільки постійний тиск на державних службовців ускладнює виконання ними своїх функцій. Водночас важливим для України є італійський досвід, де антикорупційна діяльність ґрунтується на тісній взаємодії державних інституцій і громадянського суспільства. В Італії діє розгалужена система спеціалізованих органів - від Генеральної ради з протидії організованим злочинності до національних та окружних управлінь боротьби з мафією, що забезпечує комплексний підхід у цій сфері.

Антикорупційна модель Італії формувалася тривалий час, завдяки чому країна накопичила суттєвий досвід. Її ключовими характеристиками є посилення

громадського контролю за владою, чітка інституційна структура з розподілом повноважень та високий рівень незалежності правоохоронних і судових органів. Формально українська стратегія має подібні риси, проте фактична результативність протидії корупції залишається недостатньою як в Україні, так і в самій Італії. З метою підвищення ефективності італійські фахівці пропонують удосконалити управління ресурсами, розробити окрему стратегію боротьби з організованою злочинністю, встановити чіткі завдання для поліцейських підрозділів та забезпечити регулярний моніторинг результатів із подальшим коригуванням політики [66].

Серед країн англосаксонської правової традиції найбільш показовою є практика Великобританії, де високі стандарти службової етики поєднуються з дієвим громадським контролем. Важливою особливістю є відсутність парламентського імунітету у випадках корупційних правопорушень, що посилює невідворотність покарання. Правову основу британської антикорупційної політики становлять акти XIX–XX століть - зокрема Закон про хабарництво 1889 року та закони 1906 і 1916 років про запобігання корупції. Крім того, законодавство щодо «продажу посад» передбачає сувору відповідальність за незаконне призначення на оплачувані посади, зокрема позбавлення волі та довічну заборону на їх обіймання.

Антикорупційна модель Великобританії ґрунтується на принципах державної служби, викладених у спеціальному Кодексі поведінки публічних службовців. До ключових засад належать служіння суспільним інтересам без отримання особистої вигоди, повна незалежність від зовнішнього впливу, неупереджене ухвалення рішень, обов'язок звітувати перед громадськістю, максимальна прозорість діяльності органів влади, декларування приватних інтересів у разі потенційного конфлікту та дотримання високих етичних стандартів, які державні службовці мають демонструвати власним прикладом.

Британська система не передбачає створення широкої мережі спеціалізованих антикорупційних органів. Контроль у цій сфері фактично здійснює один орган - Комітет зі стандартів у публічному житті (Комітет

Нолана), який перевіряє діяльність парламентарів, що можуть мати приватні консультативні інтереси, а також колишніх високопосадовців, чия подальша робота пов'язана з напрямками, за які вони раніше відповідали в уряді [67, с. 152].

Серед країн англосаксонської правової традиції особливо вагомим є досвід Сполучених Штатів Америки. Американська антикорупційна політика спрямована насамперед на запобігання корупції в системі публічної служби та підвищення прозорості державного управління. Її фундамент становлять принципи адміністративної етики, закріплені у Кодексі етики державних службовців. Він визначає обов'язок посадовців ставити державний інтерес вище приватних чи партійних переваг, неухильно дотримуватися Конституції та законів, сумлінно та ефективно виконувати службові повноваження, уникати будь-яких форм дискримінації чи отримання матеріальних вигод, що можуть спричинити конфлікт інтересів. Також службовці мають відмовлятися від дій, які суперечать їхнім посадовим обов'язкам, не вступати у комерційні відносини з державними структурами, не розголошувати службову інформацію та повідомляти про відомі їм факти корупції, усвідомлюючи високий рівень довіри, покладений на їхню посаду.

У Сполучених Штатах антикорупційна модель базується на високих етичних стандартах державної служби. Проте пряме відтворення цього підходу в Україні навряд чи матиме однаковий ефект через відмінності в політичній культурі та рівні суспільної довіри. Водночас американське законодавство вирізняється жорсткими санкціями: за хабарництво, кікбеки та подібні правопорушення призначаються трикратні штрафи або покарання у вигляді позбавлення волі до 15 років, а за обтяжливих обставин – до 20 років. Такий баланс превентивних, етичних та каральних заходів забезпечує ефективну протидію корупції [68, с. 120].

Контроль за дотриманням правил у сфері публічної служби здійснюється Конгресом через низку спеціальних комітетів. Питання корупції розглядаються Сенатським комітетом з етики та Комітетом зі стандартів поведінки Палати

представників, а також у профільних комітетах, що охоплюють урядові операції, цивільну службу, фінанси, науку та інші сфери.

Отже, американський досвід може бути корисним Україні, зокрема щодо посилення кримінальної відповідальності, підвищення етичних вимог до службовців та розвитку парламентського контролю.

Показовими також є напрацювання Сінгапуру, який входить до числа найбільш успішних держав у боротьбі з корупцією. Антикорупційний прорив розпочався після приходу до влади Лі Куана Ю у 1959 році. На той час країна мала слабе законодавство, масштабну тіньову економіку та поширені корупційні схеми, у яких були задіяні представники влади та кримінальні угруповання. Рішучі реформи, зокрема створення незалежного Бюро з розслідування корупції, дозволили системно змінити ситуацію. Бюро отримало широкі повноваження, політичну автономію та контроль над державним і приватним секторами. Орган не лише розслідує зловживання, а й пропонує уряду рекомендації щодо усунення ризиків. Саме поєднання суворих норм, ефективного правозастосування та прозорого контролю стало ключем до практично повного подолання корупції у Сінгапурі [69, с. 112].

Таким чином, сінгапурська модель демонструє результативність комплексного підходу, де законодавча жорсткість поєднується з незалежним наглядом та послідовною політичною волею до змін.

Ефективність роботи Бюро з розслідування корупції в Сінгапурі значною мірою забезпечується Законом «Про запобігання корупції» від 1960 року, який став основою сучасної антикорупційної моделі. Цей акт чітко окреслює форми корупційних правопорушень, визначає повноваження Бюро та передбачає суворі санкції, зокрема тривалі строки ув'язнення за хабарництво. Діяльність Бюро спирається на кілька ключових принципів: ефективне правозастосування, дієве законодавство, справедливе правосуддя та належну адміністративну організацію. Основою успішної боротьби з корупцією є оперативне й неупереджене реагування на правопорушення. Сучасна антикорупційна стратегія Сінгапуру охоплює три пріоритети: усунення корумпованих

чиновників, зменшення бюрократії й чітке регулювання повноважень посадовців, а також контроль за дотриманням етичних стандартів на державній службі. Ці напрями, попри їхню простоту, можуть бути корисними й для України, однак їхнє безпосереднє копіювання не завжди виправдане. Лі Куан Ю підкреслював необхідність врахування національного контексту - історичних, культурних та соціальних особливостей - і поєднання економічних реформ із традиційними цінностями. Саме так діяли й інші успішні країни Азії [69, с. 113].

Тому при впровадженні зарубіжних практик - американських, сінгапурських, німецьких чи французьких - Україні слід адаптувати їх відповідно до власних умов. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що антикорупційні моделі країн істотно різняться: деякі держави мають розгалужену систему спеціалізованих органів, а інші, як-от Фінляндія, ефективно протидіють корупції навіть без окремої антикорупційної структури. Загалом більшість розглянутих країн демонструють високі результати, тоді як Італія й частково Румунія стикаються з обмеженою дієвістю своїх механізмів.

Аналіз зарубіжних практик дозволяє сформулювати кілька принципів, корисних для вдосконалення української антикорупційної політики. По-перше, необхідно поєднувати законодавче регулювання з етичними та інституційними механізмами, що забезпечують прозорість і підзвітність державних службовців. По-друге, важливо впроваджувати превентивні заходи, які унеможливлюють прояви корупції на ранніх етапах, зокрема через стандарти доброчесності, обов'язкове декларування доходів і майна, а також конкурсне призначення на державні посади. По-третє, потрібно розвивати інституційні механізми контролю, які можуть включати як спеціалізовані антикорупційні органи, так і комітети парламенту, що здійснюють нагляд за дотриманням етичних норм.

При адаптації міжнародного досвіду до українських реалій слід враховувати специфіку політичної культури, рівень розвитку правової системи, соціально-економічні умови та історичні традиції державного управління. Без урахування цих факторів запозичення зарубіжних моделей може призвести до формалізації процесів без досягнення реальних результатів. Тому важливо не

стільки копіювати чужі підходи, скільки інтегрувати перевірені практики у національну систему, адаптуючи їх до існуючих умов та обмежень [70, с. 350].

Отже, міжнародний досвід свідчить про те, що ефективна антикорупційна політика базується на комплексності підходів: поєднанні якісного законодавства, інституційної структури, високих морально-етичних стандартів державних службовців та активного контролю з боку суспільства. Для України це означає необхідність подальшого розвитку законодавчої бази, вдосконалення антикорупційних органів, впровадження ефективних механізмів громадського нагляду та підвищення рівня правової культури населення. Впровадження таких комплексних заходів сприятиме створенню стійкої системи боротьби з корупцією, яка забезпечить підвищення довіри громадян до державних інституцій, зміцнення верховенства права та сприятиме економічному і соціальному розвитку країни.

Таким чином, перспективи застосування зарубіжного досвіду в Україні полягають у використанні перевірених практик з урахуванням національних особливостей. Досвід Фінляндії, Сінгапуру, США, Німеччини, Франції та інших держав демонструє, що ефективна антикорупційна система не обов'язково потребує численних органів чи надмірно жорсткого регулювання, а вимагає якісного законодавства, єдиного ефективного органу, високого рівня етики публічних службовців та активного контролю з боку суспільства. Адаптація цих принципів до українських реалій дозволить створити комплексний, дієвий механізм протидії корупції, здатний забезпечити стабільний розвиток державного управління та зміцнення довіри до інститутів влади.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження антикорупційної політики в Україні дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки, що мають значення як у теоретичному, так і практичному вимірі:

1. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що період 90-х років XX століття характеризувався формуванням основ державної антикорупційної політики на етапі становлення незалежності України. На цьому етапі політичні та економічні трансформації створювали умови для поширення корупційних практик, що обумовлювалося поєднанням спадщини радянської адміністративної системи та нестабільності ринкових відносин. Основними особливостями цього періоду були декларативний характер антикорупційних заходів, відсутність системних механізмів контролю та законодавчої визначеності, а також формування першого правового та організаційного підґрунтя, включаючи створення Координаційного комітету та ухвалення Закону «Про боротьбу з корупцією» 1995 року. Цей етап заклав основу для майбутньої інституціоналізації антикорупційної політики та визначив необхідність комплексного підходу до подолання корупційних проявів.

2. Дослідження свідчить, що у 2000–2014 роках антикорупційна політика України пройшла стадію активної законодавчої та інституційної трансформації, яка передбачала формування спеціалізованих органів, розширення повноважень правоохоронних структур та адаптацію законодавства до міжнародних стандартів. У цей період відбулося створення Національного агентства з питань запобігання корупції, ухвалення нових нормативних актів та вдосконалення системи фінансового контролю, що дозволило підвищити рівень відкритості та підзвітності органів влади. Водночас залишалися проблеми низького рівня довіри громадян, політичного впливу на правоохоронні органи та недостатньої координації між державними структурами, що свідчить про потребу подальшої інтеграції антикорупційних заходів у систему державного управління.

3. Аналіз сучасного стану антикорупційної політики України демонструє перехід до комплексного, системного підходу, орієнтованого на попередження корупції та забезпечення прозорості діяльності публічних органів. Ключовими результатами цього періоду стало впровадження незалежних антикорупційних органів, підвищення стандартів публічної етики, розширення практики електронного декларування та активне залучення громадянського суспільства. Одночасно визначено, що ефективність реалізації антикорупційних заходів залежить від стійкості інституційних реформ, політичної волі та високого рівня правової культури населення. Цей період підкреслює необхідність поєднання превентивних та репресивних заходів у єдину систему протидії корупції.

4. З'ясовано, що антикорупційна політика є складовою державної політики, яка забезпечує систематичну та цілеспрямовану діяльність держави у взаємодії з громадянським суспільством для усунення причин та умов корупції. Вона формує нормативно-правове поле, визначає стратегічні цілі та принципи діяльності державних органів і водночас є соціально-правовим інструментом виховання антикорупційної культури у суспільстві. Теоретичні підходи свідчать, що ефективна антикорупційна політика неможлива без інтеграції превентивних, репресивних та освітніх компонентів, що дозволяє поєднати контроль за поведінкою чиновників із створенням прозорих і зрозумілих процедур державного управління.

5. Аналіз історичного та сучасного досвіду формування антикорупційної політики в Україні демонструє, що її розвиток відбувався у три етапи: декларативний, адміністративно-репресивний та системно-інституційний. Основними напрямками політики є запровадження прозорих процедур державного управління, створення спеціалізованих антикорупційних органів, забезпечення правової відповідальності за корупційні правопорушення, розвиток громадського контролю та підвищення етичних стандартів публічних службовців. Ці заходи формують комплексну систему протидії корупції, яка враховує як внутрішні механізми державного контролю, так і міжнародний досвід.

6. Досліджено, що реалізація антикорупційної політики в Україні стикається із низкою системних проблем: недостатньою координацією між органами влади, політичним впливом на правоохоронні структури, низьким рівнем правової культури населення та обмеженою ефективністю превентивних заходів. Для подолання цих проблем необхідно розвивати незалежні інститути контролю, впроваджувати прозорі механізми державного управління, підвищувати кваліфікацію службовців та зміцнювати участь громадянського суспільства в процесі моніторингу діяльності державних органів.

7. Досвід провідних країн, таких як Сінгапур, Фінляндія, США та країни ЄС, демонструє ефективність комплексного підходу, що поєднує законодавчі, організаційні та превентивні заходи. Адаптація таких практик до українських умов потребує врахування національних, історичних та культурних особливостей держави, зокрема специфіки політичної системи та рівня розвитку громадянського суспільства. Використання позитивного міжнародного досвіду може посилити правові та організаційні засади антикорупційної політики, сприяти підвищенню прозорості органів влади, формуванню професійної та етичної культури публічних службовців, а також забезпечити більш ефективний контроль за фінансовими та адміністративними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зозуля Є.В. Становлення антикорупційної системи України (організаційно-правові заходи). *Правовий часопис Донбасу / Law journal of Donbass*. № 2(83). 2023. С. 75-82
2. Чишко К.О. Історичні передумови формування антикорупційного законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 2. С. 73-78.
3. Жиленко Н. В. Історичні аспекти виникнення корупції в Україні. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 15 (28). С. 7-12
4. Новак А. М. Історико-теоретичні основи формування національної антикорупційної політики в Україні в 1991-2017 роках. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 13–19
5. Ліпич Л.Г., Рубльов В. В., Хілуха О.А., Кушнір М.А. Шляхи розвитку антикорупційної політики в Україні крізь призму науки публічного менеджменту. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Випуск 34/2022. С. 53-60
6. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80#Text> (втратив чинність).
7. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.; В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; заред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К. 2016. 524 с.
8. Ярошенко М. О., Шевчук З. Ю. Еволюція антикорупційного законодавства в Україні в період незалежності. *Право. Серія 18. Економіка і право*. 2016. Вип. 31. С. 38–44.

9. Половинкіна Р. Ю. Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3 (65). С. 22–27.
10. Сметаніна Н.В., Мельник Д.С. Політика протидії корупції – шляхи вдосконалення та сучасний стан. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 347-351. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/64.pdf> (дата звернення - 25.11.2025)
11. Кубаєнко А., Кравченко М. Організаційне забезпечення антикорупційної діяльності: навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) [Електронне видання] / А. Кубаєнко, М. Кравченко; Нац. ун-т «Одеська юридична академія. Одеса: Фенікс. 2023. 178 с.
12. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ: ДП «Вид. Дім «Персонал», 2019. 308 с.
13. Нонік В.В. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Житомир: О.О. Євенок. 2019. 314 с.
14. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз. монографія. Київ. 2019. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/anycorupc_organ.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
15. Кладченко А. О. Становлення та розвиток сучасного антикорупційного законодавства України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Приват. ВНЗ «Ун-т Короля Данила». Івано-Франківськ, 2018. 16 с.

- 16.Іванов А. В. Про періодизацію становлення антикорупційного законодавства в Україні. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2867/> (дата звернення - 17.11.2025).
- 17.Розвиток запобігання корупції в Україні: конструктивний підхід. URL: <https://www.u4.no/api/publications/advancing-anti-corruption-in-ukraine-a-constructive-prevention-approach-ukrainian/pdf> (дата звернення - 17.11.2025).
- 18.Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення - 17.11.2025).
- 19.Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення - 17.11.2025).
- 20.Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звернення - 17.11.2025).
- 21.Наумчук К. М., Тростенюк Т. М. Історичні аспекти розвитку антикорупційної політики. *Економічний простір*. № 168. 2021. С. 11-16
- 22.Самодай В., Бакута Р., Кизим В. Розвиток антикорупційної інфраструктури. *Економіка та суспільство*. (60). 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3551/3483> (дата звернення - 17.11.2025).
- 23.Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення - 17.11.2025).
- 24.Марченко В. Антикорупційна політика в Україні: поняття, зміст та етапи формування. *Молодий вчений*. № 11 (63). 2018. С. 121-124.

25. Dobrianska H. Improvement of the regulatory legal framework of anti-corruption policy . *Foreign trade: economics, finance, law*. 139. 2 (Jun. 2025). С. 86–94.
26. Ростовська К. В. Визначення стану методологічного забезпечення дослідження державної антикорупційної політики в Україні. Аналітичне-порівняльне правознавство/ редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2024. №2. С. 513-517
27. Савченко О. М. Виникнення та протидія корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2024. С. 9-17
28. Новак А.М. Формування та реалізація національної антикорупційної політики в умовах глобалізації: сучасні виклики. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 2. С.35-41.
29. Валюшко І.В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 101-105
30. Господаренко В.М. Антикорупційна політика США: кримінально-правові засади. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 4. С. 101-110.
31. Парубчак І.О. Теоретико-методологічні підходи до формування державної антикорупційної політики в контексті національної безпеки України. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2017. N№2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_2_5 (дата звернення: 20.11.2025)
32. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція Ради Європи No ETS 173 від 27.01.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 20.11.2025)

- 33.Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція Ради Європи No від 04.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 20.11.2025)
- 34.Новак А.М. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. № 3. С. 62-66.
- 35.Калугіна І.О. Антикорупційна правова політика: природа і зміст. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 28-37. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/253778/251046> (дата звернення: 20.11.2025)
- 36.Гришина Н.В., Ростовська К.В. Державна антикорупційна політика як адміністративно-правова категорія. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 31–33.
- 37.Ганьба О. Державна антикорупційна політика: поняття, сутність та загальні ознаки. *Публічне право*. 2021. № 4(44). С. 88–95.
- 38.Новак А. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3(34). С. 62–66.
- 39.Дем'янчук В.А. Сучасні методологічні підходи до визначення поняття та юридичного змісту антикорупційної політики. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 6. 2016. С. 88–91.
- 40.Соловйов В. М. Запобігання та протидія корупційним правопорушенням у судовій системі України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). №23: Наук.-практ. журн. / Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвід. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю. Київ: Міжвід. наук.-дослід. центр з проблеми боротьби з орг. злочинністю, 2010. С. 123-132.
- 41.Скулиш Є. Антикорупційна політика держави та її вплив на розвиток суспільства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2. 2011. С. 22–28.

- 42.Заброда Д.Г. Поняття державної антикорупційної політики. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_2_24 (дата звернення: 20.11.2025)
- 43.Кушнеров Ю. П. Основні підходи до визначення антикорупційної політики. *Публічне управління та адміністрування*. № 10. 2023. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-10-02-20> (дата звернення: 20.11.2025)
- 44.Скочиляс-Павлів О.В. Правові аспекти удосконалення державної антикорупційної політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 27–33
- 45.Наумчук К.М. Державна антикорупційна політика України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № (2(104)). С. 156–162.
- 46.Демчик Н.П. Реалізація антикорупційної стратегії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. N 3. С. 289–292
- 47.Самойленко Л.Я., Назаренко С.А., Перун Н.В. Виклики та бар'єри в реалізації антикорупційної політики на національному та регіональному рівнях. *Економічний простір*. 2024. N 194. С. 87–91
- 48.Азімов К. Р. Формування антикорупційної політики в незалежній Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Випуск 38/2023. С. 215-222
- 49.Гречанюк Р. Формування та реалізація державної антикорупційної політики України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*, по. 2, Ост. 2024, pp. 118-123
- 50.Нонік В.В. Формування та реалізації антикорупційної політики в Україні: теорія, практика, механізми:[монографія] / В.В. Нонік. Житомир: ЖДТУ, 2019. 387 с.
- 51.Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 20.11.2025)

- 52.Гжибовська Т. С. Пріоритетні напрями формування антикорупційної політики України в сучасних умовах. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2018. Вип. 2. С. 63-77.
- 53.Азімов К. Р. Напрями роботи основних органів, орієнтованих на реалізацію антикорупційної політики в Україні. *Академічні візії*. (30). 2024. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1335> (дата звернення: 20.11.2025)
- 54.Боголепова А., Ковтун О. Актуальні проблеми подолання корупції в умовах війни у поствоєнний період. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2022. Вип. 27. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/395/334>. (дата звернення: 20.11.2025)
- 55.Демчик Н.П. Реалізація антикорупційної стратегії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 289–291
- 56.Калугіна І. О. Проблеми та перспективи вдосконалення антикорупційної політики у контексті сучасних викликів. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2023. №4. С. 68-70.
- 57.Івашова Л. М., Шевченко Н. І., Виноградова Н. Л. Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України. *Механізми публічного управління*. 2023. № 3(34). С. 40-49.
- 58.Шкуропат О. В. Міжнародний досвід антикорупційної політики. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2014. Вип. 1. С. 356-369.
- 59.Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання запобігання корупції в системі публічної служби та імплементація норм міжнародного права в законодавчу базу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 177-186.

60. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 8-16.
61. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії. *Державне управління*. 2015. Вип. 252. Т. 263. С. 17-23.
62. Івашова Л. М., Шевченко Н. І., Виноградова Н. Л. Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України. *Механізми публічного управління*. 2023. № 3(34). С. 40-49.
63. Степаненко Н. В., Донець В. О. Європейський досвід як шлях до ефективної антикорупційної політики в Україні: перспективи і реалії. *Legal Bulletin*, (№13). 2024. С. 126–131.
64. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України: навчальний посібник. Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. Суми, 2023. 270 с.
65. Красій М. О. Політика в сфері боротьби з корупцією: досвід Європейського Союзу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-01-02> (дата звернення: 20.11.2025)
66. Кікалішвілі М. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики та його застосування в Україні. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/35.pdf> (дата звернення: 20.11.2025)
67. Буга Г. С. Досвід зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції. *Правова позиція*. № 1 (38). 2023. С. 149-152
68. Ростовська К. Міжнародний досвід формування та реалізації антикорупційної політики в інших державах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 118–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_21.

- 69.Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С.110-118.
- 70.Глущенко Н.В. Антикорупційна політика України: виклики та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 88: частина 2. 2025. С. 349-352